

رؤى خيزان له گونجانی دهر وونی و کومه لایهتی مندالانی باخچه له روانگهی دایکان و باوکانه وه

دلخواز صدیق علی¹، نیان نامق صابر²

1,2 کولیزی پهر وهردهی بنهرمت، زانکوی سلیمانی، سلیمانی، عیراق

Email: dlkhwaz.ali@univsul.edu.iq¹, nian.sabir@univsul.edu.iq²

پوخته:

نامانجی ئەم توێژینهوهیه زانینی رۆلی خیزانه له گونجانی دهر وونی له لایهک و گونجانی کومه لایهتی مندالانی باخچه له لایهکی تر له روانگهی دایکان و باوکانه وه به پێی ههندیگ گۆراو و زانینی ناستی گونجانی دهر وونی و کومه لایهتی. لهم توێژینهوهیهدا میتودی پهسنی پهوهندی (وصفی الارتباطی) بهکار هێنراوه. کومه لگهی توێژینهوهکه پیکهاتوه له مندالانی باخچهی مندالان له شاری سلیمانی له ههر دوو پهروهدهی رۆژه لآت و رۆژ ناوا، نمونهی توێژینهوهکه، به شیوهیهکی ههرمهکی ههلبژێردراوه، بریتیه له (560) دایک و باوکی مندالانی باخچه له باخچهکانی مندالانی حکومی و ناحکومی له شاری سلیمانی. پیهوهی (گونجانی دهر وونی و کومه لایهتی) له توێژینهوهکهدا بهکار هاتوه که له ئهدهبیات و توێژینهوهی پیشووتره وه و مرگهراوه. گرنگترین ئامرازه ئامریهکانی توێژینهوهکه بریتیبوو له تاقیکردنهوهی (ک²)، هاوکۆلهکی پهوهندی پیرسون، هاوکۆلهکی پهوهندی سپیرمان، ئهلفا کرۆنباخ، تاقیکردنهوهی (کروسکال و الیس - Kruskal-Wallis H). ئهجامی توێژینهوهکه دهریخستوه که پهوهندیهکی ئهرینی له روهی ئامریهوه به لگه دار ههیه له نێوان رۆلی خیزان و گونجانی دهر وونی و کومه لایهتی مندالان، ههروهها مندالان به کهمهکان گونجانیکی دهر وونی باشتریان ههبووه بهراورد به مندالانی ناوهند. له کاتیکدا ناستی گونجانی دهر وونی و گونجانی کومه لایهتی مندالان پهوهندیهکی بهر چاری ههبووه به ناستی پروانهی باوانهوه. له کاتیکدا ناستی ئابووری و ریزبهندی له دایکبوون کاربگهری له روهی ئامریهوه به لگه داریان نهبووه له سههر نهرهکانی گونجانی کومه لایهتی مندالان. ئەم ئهجامانه جهخت له گرنگی رۆلی خیزان دهکهنهوه له دهسته بهر کردنی گونجانی دهر وونی و کومه لایهتی مندالانی باخچه له کومه لگهی کوردیدا.

کلێله وشه: رۆلی خیزان، خوگونجاندنه دهر وونیهکان، ریکخستنی کومه لایهتی، مندالانی باخچهی ساوايان.

الملخص:

هدف هذه الدراسة إلى معرفة دور الأسرة في التكيف النفسي من جهة والتكيف الاجتماعي لأطفال الروضة من جهة أخرى، من وجهة نظر الأمهات والآباء، بناءً على بعض المتغيرات، ومعرفة مستوى التكيف النفسي والاجتماعي في هذه الدراسة، تم استخدام المنهج الوصفي الارتباطي. تألف مجتمع البحث من أطفال الروضة في مدينة السلیمانية، في كلا المديریتین التربويتین (الشرقية والغربية). تم اختيار عينة البحث بشكل عشوائي، وتكونت من (560) من أمهات وآباء أطفال الروضة في رياض الأطفال الحكومية والخاصة في مدينة السلیمانية. تم استخدام مقياس (التكيف النفسي والاجتماعي) في الدراسة، والمستمدة من الأدبيات والدراسات السابقة. أهم الأدوات الإحصائية المستخدمة كانت: اختبار كاي مربع، معامل ارتباط بيرسون، معامل ارتباط سبيرمان، ألفا كرونباخ، واختبار كروسكال-واليس (Kruskal-Wallis H). أظهرت نتائج الدراسة أن هناك علاقة إيجابية ذات دلالة إحصائية بين دور الأسرة والتوافق النفسي والاجتماعي للأطفال، كما أن الأطفال البكور كان لديهم تكيف نفسي أفضل مقارنة بالأطفال في المرتبة المتوسطة. بينما ارتبط مستوى التوافق النفسي والاجتماعي للأطفال ملحوظاً بمستوى التحصيل العلمي للوالدين. في حين لم يكن لمستوى الدخل وترتيب الولادة تأثير ذو دلالة إحصائية على درجات التوافق الاجتماعي للأطفال. هذه النتائج تؤكد على أهمية دور الأسرة في تحقيق التوافق النفسي والاجتماعي لأطفال الروضة في المجتمع الكردي.

الكلمات المفتاحية: دور الأسرة، التكيف النفسي، التكيف الاجتماعي، أطفال الروضة.

Abstract:

The aim of this research is to understand the role of the family in psychological adjustment on one hand and the social adjustment of kindergarten children on the other, from the perspectives of mothers and fathers, based on several variables. It also seeks to assess the levels of psychological and social adjustment. In this study, the correlational descriptive method was employed. The research population consisted of kindergarten children in Sulaymaniyah City, covering Eastern and Western Directorates of Education. The sample was randomly selected and included 560 mothers and fathers of children from both public and private kindergartens in Sulaymaniyah. The measures of *psychological and social adjustment* used in the study were derived from previous literature and research. The most important statistical tools included the Chi-square test, Pearson correlation coefficient, Spearman correlation coefficient, Cronbach's Alpha, and the Kruskal-Wallis H test. The results revealed a statistically significant positive correlation between the role of the family and the psychological and social adjustment of children. Additionally, first-born children exhibited better psychological adjustment compared to middle-born children. Meanwhile, the level of psychological and social adjustment in children showed a significant relationship with the educational level of their parents. However, neither income level nor birth order had a statistically significant impact on children's social adjustment scores. These findings highlight the crucial role of the family in fostering the psychological and social adjustment of kindergarten children in Kurdish society.

Key words: Family Role, Psychological Adjustment, Social Adjustment, Kindergarten Children.

بهشی بهکهم: ناساندنی توژیژینهوهکه

1- کیشهی توژیژینهوهکه

سالانی پیش قونابخانه نوینهرایهتی قوناغیکی گرنگ دهکهن له گهشهکردنی دهررونی و کۆمه‌لایهتی مندالدا. شاره‌زایانی بواری پهروره باومریان وایه که نهم سالانه کاریگهری زوریان ههیه له‌سه‌ر گهشهی سۆزداری، لیهاتووییه که‌سییه‌کان و ناراسته‌کردنی ریزه‌هوی رهفتاری داهاتوویان. هه‌ر له له‌دایکی‌بوونهوه، خیزان نه‌و چوارچیوه بنهره‌تییه‌یه که هه‌ستی ئاسایش و ریکه‌ستنی سۆزداری و به‌کۆمه‌لایه‌تی‌کردنی مندال ده‌سته‌به‌رده‌کات، هه‌ر بۆیه خیزان کاریگهریه‌کی فره‌لایهن له‌سه‌ر گونجانه دهررونی و کۆمه‌لایه‌تی‌ه‌کانی مندالان دانه‌تیت و، دایکان و باوکان یه‌که‌مین پهروره‌کاران و نمونه‌ی بالایی مندالانن و کاریگهری راسته‌وخویان هه‌یه له‌سه‌ر رهفتار و که‌ستی و به‌هاکانی مندالان له‌ریگه‌ی کارلکی به‌رده‌وام و چاو‌دی‌ری‌کردن و رینماییکردنه‌وه (Baumrind, 1991:60). له‌به‌ر نه‌وه توژیژهران له‌ناستی هه‌ریمی و نیوده‌وله‌تیدا، په‌یوندی خیزان و گونجانی کۆمه‌لایه‌تی و دهررونییان کردوته بابته‌ی توژیژینه‌وه‌کانیان. په‌یوندی شتیوازی مامه‌له‌ی دایکان و باوکان، ژینگه‌ی خیزانی، ئاستی رۆشن‌بیری و دارایی خیزان، کارلکه‌ دایه‌میکیه‌ خیزانییه‌کان و گهشهی هاوسه‌نگی مندالان، توژیژینه‌وه‌یان له‌به‌راره‌وه کراوه. هه‌روه‌ها توژیژینه‌وه‌ی (Wikle, J. S. et al, 2019) باسی رۆلی هه‌بوونی خوشک و برای کردوه له‌سه‌ر به‌هیزبوونی هاوسۆزی و گونجانی کۆمه‌لایه‌تی. له‌لایه‌کی تره‌وه، له‌ناستی نیوخویدا، توژیژینه‌وه‌ی (زۆراب، 2022) ئاستی کارلکی کۆمه‌لایه‌تی و گونجانی دهررونی لای مندالانی باخچه‌کردوته بابته‌ی توژیژینه‌وه‌کی، له‌کاتیکدا (عبدالکریم، 2022) له‌ریگه‌ی پرۆگرامیکی پیش‌نیارکراوه‌ه‌ کاری له‌سه‌ر به‌رزکردنه‌وه‌ی گونجانی دهررونی و کۆمه‌لایه‌تی مندالانی باخچه‌کردوه. توژیژینه‌وه‌کان، له‌کۆمه‌لگه‌ی جیاواز و زهمینه‌ی کلتوری جیاوازه‌وه، جهخت له‌په‌یوندی خیزان و گونجانی دهررونی و کۆمه‌لایه‌تی مندال ده‌که‌نه‌وه، هه‌ر بۆیه توژیژهر کیشهی توژیژینه‌وه‌که له‌م پرسیاردا ده‌خاته‌وه:

نایا خیزان رۆلی هه‌یه له‌گونجانی دهررونی و کۆمه‌لایه‌تی مندالدا؟

2- گرنگی تويزينهوهكه

خيزان ژينگهي يهكهمه كه مندال كارليكه كومه لايمتي و دهر وونيهكاني تيدا ئهمومون دهكات، لئيهوه بههاكان فيزدهميت و له كهميتي و رهفتارمكانيدا رننگ دهواتهوه (Knafo & Schwartz, 2004:439). بهو هويششوه ژينگهي خيزاني پهيوهندييهكي توندي ههميه به ناستي گونجاني دهر ووني و كومه لايمتي مندالهموه، بهتاييهتي له سالاني سهرمتاي تهمنيدا، كه بنهما سهرمهكيهكاني كهميتي مندال شتيوه دمگريت (Maccoby, 1994:1006). تويزينهوهي (Simon & Nader-Grosbois, 2021) باس له رولي پهيوهندييه خيزاننييهكاني ناو خانواده دهكات لهسهر بهدهستهيناني هاوسوزي لاي مندال، تويزينهوهكه بوي دهر كهوتوه پهيوهندي بهتوي مندال و خيزان دهبيته هوي ناستي بهرتر له بهدهستهيناني هاوسوزي، ئهمهش هاوتيرهيه به گونجاني دهر ووني و كومه لايمتي باشتر لاي مندالان. ههروهها كهمي دهرامعت و ههژاري خيزانهكان كاريگري لهسهر سهرچاوهي پهروهدهيي داينكر او دهبيت بو مندالهمكان كه پيوستن بو گهشيهكي هاوسهنگ. سهرمراي ئهمانه، فشاري ئابووري دهكرتيت كاريگري لهسهر شتيوازمكاني پهروهدهكردي مندال ههميت و بيته مايهي ناتهايي خيزاني و كهمبونهموي پشتگيري سوزداري مندال، ئهمهش كاريگري نهريني لهسهر گونجانه كومه لايمتي و دهر وونيهكاني مندالان دروست دهكات (McLoyd, 1998:185-186).

يهكيك له هوكارمكاني تر كه ئهگري كاريگري ههميه لهسهر گونجاني دهر ووني و كومه لايمتي مندال، ريزبهندي له دايبكوبوني منداله له ناو خيزاندا. ئالفريد ئادلير (Adler) له سالي (1927) له تويزينهوهمكانيدا بوي دهر كهوتوه پينگهي مندال لهناو خيزاندا كاريگري لهسهر سيفته دهر وونيهكانيان ههميه، به برواي ئادلير منداله يهكهمهكان زياتر بهر پرسيارن و دهستكهوته ئهكاديميهكانيان بالاتره، لهكاتيكا مندالهمكاني دواتر زياتر كومه لايمتي و سهر كيش دهين، ههنديجاريش بههوي ئهوهي ههمستهكمن و مك پويست چاويان لهسهر نيهي، دهيانهيت سهرنجي دهر ووبهر بو خويان رابكيشن. (Marano-Frezza, 2017:4-5) ههروهها تويزينهوهكاني (Paulhus et al, 1999) زياتر پشتگيري لهم بابته دهكمن و بويان دهر كهوتوه كه منداله يهكهمهكان به شتيويهكي گشتي كهميتي بهويژدان و سيفتهي سهر كرابهتي بهرتر نيشان دهدهن، مندالاني دواتر هاوسهنگي كومه لايمتيان زياتره و له كارليكه كومه لايمتيهكاندا نهرم و نيان دهين و ههندي جاريش به كهماني سهر كيش ناوزهد دمكرين.

لهلايمكي ترموه تويزينهوهكان باس له گرنكي ناستي بروانامه و خويندهواري باوان دهكمن لهسهر گهشهي فرهلايمني مندال. تويزمهران پيئانوايه كه باواني خويندهوار ژينگهيهكي دهولهمهمندر دهسازينن و پهيوهندي بنياتنهر بهكار دههينن له مامهلهكردنيان لهگمل مندالهمكانياندا، و پالپشتي سوزداري و مهعريف مندالهمكانيان دهكمن، ئهمهش يارمهتيدهر مندال دهبيت بو سهقامگيري كومه لايمتي و دهستكهوتي ئهكاديمي زياتر (Davis Kean, 2005:294). سهرمراي ئهمه له ناستي ناوخويي تويزينهوهي (محمد، 2023) بوي دهر كهوتوه ناستي ئابووري خيزان و ريزبهندي لهدايبكوبون كاريگري بهرچاوي نهبووه لهسهر هوكري سوزداري و رهفتاري پشت بهستويي، لهكاتيكا پيشهي دايبك كاريگري بهرچاوي ههبووه لهسهر هوكري سوزداري نمونهي تويزينهوهكه.

تويزمهر به پشت بهست به بوچوونهكاني سهرموه، گرنكي تويزينهوهكه له دوو رهههنديا ديار دياري دهكات: رهههندي تيوري و رهههندي پراكتيكي:

گرنكي تيوري

- 1- ئهم تويزينهوهيه گرنكي زوري ههميه له رووي تيوريهوه، چونكه باس له پهيوهندي نيوان خيزان و گونجاني گونجاني مندال دهكات له رووي دهر ووني كومه لايمتيهوه.
- 2- به پيي سنووري زانيني تويزمهر هيج تويزينهوهيهك لهسهر پهيوهندي نيوان خيزان و گونجاني دهر ووني و كومه لايمتي مندالاني باخچه نهكراوه، ههرچهنده بابتي گونجاني دهر ووني و كومه لايمتي لاي مندال بابتيكه باوه و تويزينهوهي لهسهر كراوه بهلام وابهسته نهكراوه به ژينگهي خيزاني و گوراوهكاني وابهسته به خيزانهوه و مك ئهوهي لهم تويزينهوهميهدا كراوه.
- 3- ههلبزاردي گوراوي خيزان و قوولبوونهوه له گوراوهكاني وابهسته به خيزان به تاييهتي ناستي بروانامهي دايبك و باوك و ناستي ئابووري خيزان و ريزبهندي لهدايبكوبوني مندال له رووي تيوريهوه گرنكي بهرچاوي ههميه بو تويزمهراني كايهي دهر ووناسي گهشه، بهتاييهت بو تويزمهراني كومه لنگهي كوردي.
- 4- تويزينهوهكه گرنكي بو تويزمهراني تر، چونكه هاني تويزمهران دهكات بو ئهجامداني تويزينهوهي زياتر له بواري دهر ووني و پهروهدهميدا، ئهجامداني تويزينهوهي زياتر لهسهر رولي خيزان و وابهسته به گوراوه جياوازمكاني تر.

گرنگی پراکتیکی

- 1- گرنگی توژیڙینهو که لهوه دابه، یارمندی دایکان و باوکان دهدات بو ناگادار بوون له کیشی دهر و ونیهکان و زانینی ناستی گونجانی مندالیهکانیان.
- 2- هر وه ها یارمندی باوان دهدات بو گهشتن به ناستی پیویست له مامهله و پهر و دهکردنی مندالیهکانیان سره رای که موو کوور بیان له ناستی ئابووری و پروانامه.
- 3- خسته رووی زانیناری دهر باره ی تاییهتمندی مندال به پی ریزبهندي له دایکبوونیان، نهمش هاوکاری دایک و باوک دهکات تاکو بزانتیت هر یهکیک له مندالیهکانی شوین و پیگهی تاییهت و جیاوازی ههیه له ناو خیزانه کهیدا و پیویسته رمچاوبکریت به بی جیاوازیکردن له نیوانیاندا.

3 سنوری توژیڙینهو که

سنوری بابته: بریتیه له گور او مکانی توژیڙینهو که که نهوانیش: رۆلی خیزان، ناستی ئابووری خیزان، ناستی پروانامه ی دایک و باوک، ریزبهندي له دایکبوون، گونجانی دهر وونی، گونجانی کومه لایهتین.

سنوری مرویی: بریتیه له سر جهم مندالانی باخچه له شاری سلیمانی بو هر دوو پهر و دهی رۆژ هه لات و رۆژ ئاوا به باخچه حکومی و نا حکومیهکانهوه.

سنوری شوین: باخچه ی مندالانی ناوهدی پارێزگای سلیمانی- هریمی کوردستان- عیراق

سنوری کات: سالی (2024-2025).

4 نامانجی توژیڙینهو که

نامانجی یه کهم: زانینی جیاوازی رۆلی خیزان له گونجانی دهر وونی مندالان به پیی گور او مکانی (ناستی ئابووری، پروانامه، ریزبهندي مندال).

نامانجی دووهم: زانینی جیاوازی رۆلی خیزان له گونجانی کومه لایهتی مندالان به پیی گور او مکانی (ناستی ئابووری، پروانامه، ریزبهندي مندال).

نامانجی سێیهم: دهر خستنی بوونی پهيوهندي ناماری له نیوان رۆلی خیزان و گونجانی دهر وونی و کومه لایهتی لای نمونه ی توژیڙینهو که.

5 پیناسه ی چه مک و زار او هکانی توژیڙینهو که

1- خیزان

پیناسه ی (دبار، 2021): خیزان ژینگه یه کی سه ره تاییه که تیندا مندالان کارامه یی کومه لایهتی- سوزداری، مه عریفی و کولتووری به دهست دهینن. هر وه ها جهخت له سه ره توانای خیزان ده که نهوه بو دابینکردنی سه قامگیری سوزداری، هاندانی مه عریفی و سه چاوه ی ئابووری- کومه لایهتی که پیکه وه رپه وه ی گه شه کردنی مندال له قادیاری ده که ن (دبار، 2021، 16).

پیناسه ی (الناصر، 1997) خیزان بریتیه له کومه لایهتی کهس (وهک دایک، باوک و مندال) که به په یوه ندییه کی توندی سوزداری و یاسایی پیکه وه به ستراون، له سه ره بنه مای نامانج و به ر ژوه ندییه هاوبه شهکان له جینگه یه کی هاوبه شهدا پیکه وه ده ژین. نهم پیکهاته ته نها په یوه ندییه کی فیزیکی نییه، به لکو سیسته میکی نالۆزی کومه لایهتی و روشنبیرییه که به رده مام له گوران و گه شه دایه (الناصر، 1997، 107).

2- گونجانی دهر وونی

1- پیناسه ی (محرز، 2003): هه سته کردنی منداله به خو شبهختی و ئاسووده یی و باومر به خو بوون و له خو رازیبوون له نیوان هاو ریکانی و خیزانه کهیدا، هه بوونی توانایه بو سه ره نجدان و پشت به خو به ستن و هر وه ها نار هزووی نه زمونکردن و تاقیکردنه وه ی شتی نوئ (محرز، 2003، 249).

2- پیناسه ی زهران (2005): بریتیه له توانای تاک له هاوسهنگی خودی له نهجامی پالنه ری تیرکردنه ناوه کییهکان، هر وه ها هه سته کردن به رازیبوون و متمانه به خو بوون سه ره نهجام ده بیته هو ی گونجانی دهر وونی (زهران، 2005: 27).

3- پیناسه‌ی ریکاری بۆ گونجانی دەر وونی بریتیه لهو نمره‌یه‌ی که دهست دهکۆیت له ئه‌نجامی وه‌لامدانه‌وه‌ی فۆرمی راپرسی گونجانی دەر وونی له لایهن دایک و باوکانه‌وه.

3- گونجانی کۆمه‌لایه‌تی

1- پیناسه‌ی (الشخانبه، 2010): توانای مرۆفه بۆ دروستکردنی په‌یوه‌ندی کۆمه‌لایه‌تی دلخۆشکەر و خۆراگر و لیبووردیه‌ی له‌گه‌ڵ کهسانی دیکه‌دا (الشخانبه، 2010: 49).

2- پیناسه‌ی (حسن و عبد الیمه، 2001): بریتیه له هه‌ستکردن به دلخۆشی له‌گه‌ڵ کهسانی تر، پابه‌ندبوون به ره‌وشته‌کانی کۆمه‌لگا و پاراستنی په‌وه‌ره کۆمه‌لایه‌تییه‌کان (حسن و عبد الیمه، 2001: 181).

3- پیناسه‌ی ریکاری بۆ گونجانی کۆمه‌لایه‌تی بریتیه لهو نمره‌یه‌ی که دهست دهکۆیت له ئه‌نجامی وه‌لامدانه‌وه‌ی فۆرمی راپرسی گونجانی کۆمه‌لایه‌تی له لایهن دایک و باوکانه‌وه.

به‌شی دووهم: چوارچۆیه‌ی تیۆری و توێژینه‌وه‌کانی پێشوو

1- خیزان

خیزان به درێژایی میژووی مرۆفایه‌تی په‌سه‌نددنیکی به‌رچاوی به‌خۆیه‌وه بیه‌یه، که ره‌نگدانه‌وه‌ی گۆرانکارییه کۆمه‌لایه‌تی و کۆلتووری و ئابوورییه‌کانی کۆمه‌لگه‌کانه. خیزان وهک په‌کیک له دامه‌زراوه مرۆبیه به‌ره‌وام و گه‌شتگیره‌کان، ناوه‌ندی مانه‌وه و ریکه‌ستنی کۆمه‌لایه‌تی و گواستنه‌وه‌ی کۆلتووری بووه. هه‌ر له سه‌ره‌نای سه‌رده‌می پێش میژوووه تا ده‌گاته ئه‌مه‌رۆ خۆی له‌گه‌ڵ گۆران و پێداویستییه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان گونجاندوه و له هه‌مان کاتدا رۆلی به‌هه‌تی خۆی وهک په‌که‌یه‌کی سه‌ره‌کی هاوکاری و پشتیوانی پاراستوه.

خیزان په‌که‌مین قوتابخانه‌ی منداله و ژینگه‌ی په‌که‌می منداله که تیدا فیری کار لیکه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان ده‌بیت و، به‌سه‌رچاوه‌ی په‌که‌م داده‌نریت که مندال تیدا فیری ئه‌زمون و به‌ها و دابونه‌ری کۆمه‌لگه‌کی ده‌بیت، له ناخیدا ده‌چه‌سه‌پیت له رینگه‌ی پراکتیزه‌کردن و به کاره‌ینانی له مامه‌له‌ی رۆژانه‌یدا (ناشف، 2006: 14).

خیزان به په‌که‌یه‌کی به‌هه‌تی کۆمه‌لایه‌تی داده‌نریت که تیدا مندال گه‌شه ده‌کات و فیری ره‌فتاره کۆمه‌لایه‌تییه‌کان ده‌بیت. کاریه‌گه‌ری و گرنگی به‌رچاوی هه‌یه له دروستبوونی که‌سه‌یتی مندال، چونکه ئه‌زمونه‌کانی ته‌مه‌نی مندال ده‌بیت به سه‌رچاوه‌یه‌کی گرنگ و سه‌ره‌کی بۆ بنیادنانی که‌سه‌یتی مندال که ئه‌مه‌ش له خیزانه‌وه سه‌رچاوه ده‌گریت. لێره‌دا خیزان خانه‌ی په‌که‌می کۆمه‌لگه و فیزگه‌ی په‌که‌مه بۆ مندال که له رینگه‌ی ئه‌زمونه‌کانی ناو خیزانه‌وه فیری چۆنیه‌تی خۆگونجاندن ده‌بیت له‌گه‌ڵ خۆی و ژینگه‌ی دهر و به‌ری (احمد، 1999: 34).

که‌واته خیزان سه‌رچاوه‌ی په‌که‌مه بۆ فیزبوونی ره‌فتاری کۆمه‌لایه‌تی و توانای خۆگونجاندن، په‌که‌مین جینگه‌یه که مندال تیدا فیری ره‌فتاری کۆمه‌لایه‌تی و دروستکردنی په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ خۆی و دهر و به‌ری ده‌بیت، هه‌روه‌ها بناغه‌یه‌که بۆ کۆنترۆله‌کردنی ره‌فتار و دروستبوونی که‌سه‌یتی (رشوان، 2003: 22).

2 - نه‌رکه‌کانی خیزان

1. نه‌رکی بایلۆژی: خیزان وهک په‌که‌ی به‌هه‌تی کۆمه‌لگه، له رینگه‌ی هاوسه‌رگه‌رییه‌وه و چه‌ ده‌خاته‌وه و به‌ره‌وه‌ی ده‌دات به ره‌گه‌زی مرۆبی و ده‌بیاریزیت له قه‌بوون.

2. نه‌رکی دهر وونی: ئه‌م نه‌رکه‌ی خیزان بریتیه له دابینه‌کردنی پالپه‌ستی دهر وونی بۆ ئه‌ندامه‌کانی و پێدانی هه‌ستی قه‌بوولکردن و سه‌ر به‌خۆیی لای مندال.

3. نه‌رکی کۆمه‌لایه‌تی: ئه‌م نه‌رکه به پێشکه‌شکردنی پشتیوانی کۆمه‌لایه‌تی و گواستنه‌وه‌ی داب و نه‌ریت و به‌ها و باوه‌ره باوه‌کان له خیزانه‌وه بۆ مندال و ناشاکردنی منداله به شێواز مه‌کانی خۆگونجاندن، هه‌روه‌ها به‌مه‌کانی که‌سه‌یتی ئه‌زینیان تیدا ده‌چینه‌یت.

4. نه‌رکی دارایی و ئابووری: خیزان به‌ر په‌سه‌ له دابینه‌کردنی ژیا‌نیکی شایسته له رووی دارایی و ئابوورییه‌وه بۆ ئه‌ندامه‌کانی، ئه‌مه‌ش ده‌رفه‌تی گه‌شه‌یه‌کی هاوسه‌نگ بۆ ئه‌ندامانی خیزانه‌که ده‌ر مه‌خسینه‌یت (دبار حنان، 2021: 17)

5. **نهركى فير كردن:** خيزان بهر پرسه له سهر پرس شتي كردن و پاليش تيكردنى منداله كانيان بو ئهوى له پرسه فير كردندا هاو كار يان بن و يار مه تيان بدن بو تيگه شستن له بابه ته كانى خونندن و شيكارى ئهركه كانيان. تويز ينهو مكاني سهارهت به خيزان جهخت له سهر كار يگه رى ئاستى خوندمواري داىك و باوك دهكمن له سهر پرسه فير كردنى مندالان، وهك دهر كهوتوه داىكان و باوكان گرنگيهكى زياتر دهن بهم ئهركه كان ئهوش به هوى بهر زبونوهى ئاستى هوشيارى داىكان و باوكانهويه (السنهورى، 1994: 110).
6. **نهركى پيگه كومه لايهتى:** خيزان له ريگه بهر زكردنهوى گيانى قبول كردن و چاندنى بهها بالاكاني كومه لگهوه، يار مه تى ئه ندامانى ده دات ههست به رازيبوون و دلخوشى بكه و بهمهش هاو كار يان دهبيت كه سانى باش بن و خاوه ن پيگه كومه لايه تى و ناوبانگى خويان بن.
7. **نهركى پاراستن:** خيزان پاراستنى ئه ندامه كانى له ئه ستوده گر يت له رووى جهسته يى و دهر وونى و كومه لايه تى و نابوور ييه وه به يى جياوازى ته من و رهگهز.
8. **نهركى نايينى:** خيزان بهها نايينيه كان له دل و دهر وونى ئه ندامانيدا ده چينيت و فيريان دهكات ريز لهو بهها يانه بگرن. ئه م ئهركه ي خيزان يه كيكه له گرنگترين ئهركه كانى چونكه بهها نايينيه كان رولنيكى گه وريان ههيه له ريكخستنى ئه ري نيانه ي مامه له ي مرؤف له ناو خيزان و له كومه لگه ودا (العزة، 2000: 32؛ دبار، 2021: 17).

3- داىك و دروستى دهر وونى مندال

داىك ماموستاى يهكهم و گرنگترين كه سى تى ژيانى منداله و مامه له ي داىك له گه ل مندالدا و پيدانى خوشه ويستى و سوز، ههنگاوى يهكهمى داىن كردنى پيداويستيه دهر وونيه كانى منداله، ئه مهش هه ر له سهر متاى مندالنييه وه ده ستبده كات، لهو كاتانه ي كه كور په كه ي به سنگيه وه ده گر يت و نازى ده كيشيت و له پال داىن كردنى پيوستيه باىلوجيه كانيدا سوز و خوشه ويستى بو دهر دهر يت. له بهر ئه وه دهر وونناسه كان جهخت له سهر گرنگى داىك و رهفتارى پر سوزى داىك دهكمنه وه له سهر داها تووى مندال و كه سى تى و دهر وون دروستى مندال. تويز هه ران ها ورا ن كه پيه وندى سوز دارى مندال و داىك بناغه ي پيه وندى نيوان مندال و باوك و دوواتر يش مندال و خوشك و براكانيه تى.

بهو پيه ي داىك گرنگترين كه سى تيه له ژيانى مندالدا، له بهر ئه وه كردار و بير كردنه وه و قسه كانى داىك بو مندال گرنگترينه و زور ترين كار يگه ر يان كه سهر كه سى تى مندال ده بيت. يهكهم كه سه كه فيرى ياسا و هاو ر ييه تى دهكات، يهكهم ر ييه ر و ماموستا يه، بو يه داىك ئه و كه سه يه كه به رهفتار و په روه رده و پيگه ياندى مندال بهر پرسى يهكهم و سهر كه ييه له دروستى دهر وونى مندال (مختار، 2001، 61-62).

راستيه كى سه لم نيرا وه كه يهكهمين بناغه ي دروستى دهر وونى لهو پيه ونديه گه رم و نزىك و هه ميشه ييه وه وه رگير او ه، كه مندال به داىكى يان كه سيك كه په روه رده كاره و شويى داىك پر ده كاته وه و ده به ستته وه، هه ر بار و دوخيكش مندال له م پيه ونديه بيهش بكات (بنيه شبوون له داىك) كار يگه ر ييه كانى گه وري ده بيت له سهر تي كچوونى گه شه ي جهسته يى و دهر وونى و كومه لايه تى مندال.

له بهر ئه و هويانه ي باسكرا، تويز هه ران پيناوايه كه مندال ناييت له دوو سالى يهكهمى ژيانيدا له داىكى جيا بركر يته وه، چونكه ئه مه ده بيته هوى له ده ستدانى ئاسايشى دهر وونى و كيشه ي جو ر و جو رى رهفتارى (احمد، 2001: 110).

4- باوك و دروستى دهر وونى مندال:

نهك هه ر داىك گرنگه له پرسه ي به كومه لايه تيكردنى مندالدا، بهلكو باوك رولنيكى گرنگ و كار يگه رى ههيه له گه شه ي فره لايه نه ي مندالدا. ئه و خيزانه ي كه چاو ديز ييه كى هاوسهنگى داىك و باوك بو منداله كه داىن دهكات، ئه و خيزانه يه كه ئاسايشى دهر وونى منداله كانى مسوگه ر دهكات.

له رابروودا له كومه لگه كاندا باوك وهك چه سپينهرى ياسا و ريساكان و سزادهر لى دهر وانرا، بهلام له گه ل پيشكهوتنى شويازه په روه رديه مودير نه كان و گرنگيدان به جيه جيكردنى پيشكهوتوترين بيردوزه دهر وونيه كان، كه ئاشنان به پيداويستيه كانى مندال و ياساكانى په روه رده كردن و چاو ديز يكر دنيا ن، ده توانين بلين كه بوونى باوك له ژيانى مندالدا گرنگتر و قوولتره له وه ي كه ته نها ئه و كه سه بيت كه سزاكان جيه جى دهكات، يان ئه و كه سه ي بهر پرسياره له خه ر جيه كانى خيزان، به تاييه تى بو مندال. دهر وونناسه ي به ناوبانگ فيليس هوسله ر (Hossler Phyllis) باس له وه دهكات، كه رهنگه مندال هه ندنيك

دەركەوتنی نەرینی یان دوژمنکارانە لە باوكیدا بەدی بكات، چونكە چەسپینەری هەندیک بەها و یاسایە لە خیزاندا و ئەم منداڵە لە پەییەندیدا لەگەڵ دایکی جگە لە سۆز و خۆسەویستی چی دیکەیی نەبێنە. كاتیك منداڵەكە دەگاتە قۆناغیكی بالاتر لە گەشەكردندا، لەوانەییە بە شیویەكی زارەکی بەرھەڵستی خۆی بەرامبەر باوكی دەربیریت، ئەمەش لەو ویناكردنەو سەرچاوە دەگرتیت كە باوك و مەك ھۆكاری دووركەوتنەوی دایك و منداڵ سەیر دەكریت (دبار، 2021: 19).

باوك لە خیزاندا لەپال ئەركی دابینكردن و پالپستیکردنی دارایی خیزان، بەخشەری خۆسەویستی و سۆزە بۆ منداڵەكانی و دەرفەتی بەھیزیان بۆ دەخولقینیت بۆ دروستكردنی متمانە بەخۆبوون و بەھیزكردنی كەسیتییان، ھەرھەا ئارامی و دلنایی لە دەروونیاندا دروست دەكات، بە شیویەكە كە بتوانن رووبەرۆوی ئەو ئاستەنگانە ببنەو، كە لە ژبانیاندا رووبەرۆویان دەبیتەو (عدس، 2000: 106-107).

5-ژینگەیی خیزان و گونجانی دەرونی و كۆمەلایەتی منداڵ

مەبەست لە ژینگەیی خیزانی، واتە سروشتی كشتی ژبانی خیزان لەرووی بەر دەستبوونی ناسایش و تەندروستی و ھاوكاری و دابەشبوونی بەرپرسیاریتی و، فۆرمەكانی كۆنترۆلكردن و سیستەمی ژبان، ھەرھەا شیوازی تیركردنی پینداویستیەكانی منداڵ و سروشتی پەییەندییە خیزانیەكان و بەھا رۆحی و ئەخلاقییەكانە كە زالە لە خیزاندا.

ئەم ژینگە خیزانییە كاریگەری قوول و دوور مەودای لەسەر كەسیتی منداڵ و لایەنی دەروونیان دەبیت. تۆژیئەوكانی كایەیی دەروونزانی و گەشەیی منداڵ جەخت لە گرنگی ژینگەیی خیزانی دەكەنەو لە پڕۆسەیی پەروەردە و پینگەیانندی منداڵدا. لە تۆژیئەوكانی (LaMonica et al, 2025) دا دەركەوتەو كە گونجانی سۆزداری و دەروونی باوان كاریگەری بەرچاوی ھەبە لەسەر ژینگەیی خیزان و شیوازەكانی كوالیتی پەروەردەیی باوان بۆ منداڵ، بەشیۆیەكە كە ئاستی گونجانی سۆزداری بالای پەییەست بوو بە شیوازە ئەریئییەكانی پەروەردەكردنی منداڵەو، ئەمەش دەبیتە مایەیی گونجانی باشتری منداڵ. ھەرھەا لە تۆژیئەوكانی (Taraban & Shaw, 2024) دا دەركەوتەو كە ژینگەیی خیزانی و پەییەندی منداڵ و دایك كاریگەری بەرچاوی ھەبوو لەسەر گەشە و گونجانی كۆمەلایەتی و سۆزداری منداڵان، لە تۆژیئەوكانی (Taraban & Shaw, 2024) [دەركەوتوو كە ئەو منداڵانەیی لەلایەن دایكەنەو گرنگی سۆزدارییان پینداو و پتویستیە سۆزدارییەكانیان دابینكراو، دەرنەجمای خوازاوی سۆزداری و كۆمەلایەتی و مەعرفیان ھەبوو. سەرەرای ئەمانە لە تۆژیئەوكانی (Zimmer et al, 2022) دا دەركەوتوو كە گەر مۆگۆری سۆزداری ژینگەیی خیزان دەبیتە مایەیی بەكاربردنی شیوازی پەروەردەیی ئەرینی و پالپستیکەرانەیی منداڵ و ئەمەش گونجانی ئەرینی منداڵی لیدەكەوتنەو، وە پشەتگۆیخستن و گرتنی سۆزداری باوان، ژینگەیی خیزانی ناارام دەسازینیت و دەبیتە مایەیی نەگونجانی منداڵ. ھەرھەا لە تۆژیئەوكانی (Barger et al, 2019) و (Sheridan et al, 2019) دا بەلگەیی ئەزمونی خراوتە روو كە بەشەداری كاری باوان لە چالاکیە كۆمەلایەتی و ئەكادیمیەییەكانی منداڵا دەبیتە مایەیی ئەو منداڵان ئاستیكی باشی ئەكادیمی و گونجانی سۆزداری و ریکۆپێكی رەفتاری نیشان بەن. لەپال ئەمانەدا تۆژیئەوكانی (Zhao et al, 2022) جەخت لە گرنگی ژینگەیی خیزانی دەكاتەو لە گەشەیی منداڵا، تۆژیئەوكانە بۆی دەركەوتەو كە ئەو منداڵانەیی لە ژینگەیی نارام و پالپستیکەردا گەر مەبوون، گەشەیی ھاوسەنگ و ئاستی گونجانیان ئەرینی بوو، لەبەر مەبەردا ئەو منداڵانەیی لە ژینگەیی خیزانی ناارام و پركیشەدا گەر مەبوون، رووبەرۆوی گرتنی رەفتاری و خەمۆکی و ئاریشەكانی وەك شەرەنگیزی دەبنەو.

وەك باسكرا، سەرجمی تۆژیئەوكان ئەو پشەراست دەكەنەو، كە ئەو خیزانانەیی پەییەندی ھاورییەتی و ریز و متمانە و خۆسەویستی تیناندا زالە، منداڵی ناسایی بەرھەم دەھینن، لە كاتیكدا ئەو خیزانانەیی كە لێك ھەلوەشانەتەو و نەبوونی متمانە و مەملانی تیناندا زالە، منداڵی نەخۆش و لادەر بەرھەم دەھینن، كە توشی كەمی متمانەبەخۆبوون و بیزاری و مەملانی بەردەوام و شەرم كردن و گۆشەگیری و چەقبەستوویی و خەمۆکی و كیشە دەروونیەكانی تر دەبنەو.

6- ناستی نابووری خیزان و گونجانی منداڵ

لایەنی نابووری لە سەرەتای منداڵیدا، بەتایبەتی سالانی پینش قوتابخانە، كاریگەری قوول و بەردەوامی لەسەر گەشەكردنی مەعرفیی و سۆزداری منداڵ ھەبە. ئەو منداڵانەیی لەخیزانە كەم داھاتەكاندا پەروەردە دەكرین، كەمتر یاری و كەمەستەیی گەشەیی فرە لایەن و ھاوسەنگیان بۆ دابین دەكریت، ھەرھەا كەمتر بەرکەوتەیان ھەبە لەگەڵ گفتوگۆی ھاندەرەن و رۆتینی داھینەرەن، كە ھەموو ئەمانە گرنگن بۆ گەشەكردنی مێشك لە سالانی سەرەتاییدا. زۆرجار ئەزمونی ژینگەییەك دەكەن كە پڕە لە فشار، قەرەباڵغی و كەمی سەرچاوە و كەمەستەیی پەروەردەیی. وەك لە ھەندێ تۆژیئەوكاندا دەركەوتەو ئەم بارودۆخە دەتوانیت بییتە

هؤی کهمبونوهی توانای فیربوون و کهمی متمانه بهخوبوون و توانای کیشه چارسه مرکردن له قوناغی پیش قوتابخانه. سهرمرای نهوه، نهو مندالانهی له خیزانی ههژاردا پهروورده دهکرتین، بههؤی کهمی دهرامتهوه رنگه بی بهشبن له خویندنی کوالیتی بهرز و پروگرامی فرمینگ. ههروهها زیانه دهرورنییهکانی ناسهقامگیری نابووری، دهوانیت کاریگیری لهسهر گهشه سۆزداری و گونجانی کومه لایهتی مندال ههبت. توئیزینهو مکان دهریدهخن ههژاری له قوناغهکانی سهرمئای مندالیتیدا کاریگیری نهرنینی زیاتری ههیه لهسهر گهشه مندال، له چاو ههژاری له قوناغهکانی دواتردا (Brooks- Gunn et al, 2001).

ههژاری کاریگیریهکی قول و بهربلوی لهسهر گهشهکردنی مندال ههیه، بهتاییهتی له سهرمئای مندالیدا کاتیک سیستمی مهعرفی و سۆزداری به خیزایی دروست دهبت. نهو مندالانهی له ههژاریدا دهژین رووبهرووی کومه لایک زیانی گهوره دهبنهوه، لهوانه دست رانهگهشتن به سهرچاوه پهرووردهیهکان، ژینگه ناچگیری مالهوه و ناستی بهرز فشاری رۆژانه. نهو مندالانه دهستگهشتن بهسهرچاوه و کهستهی فیربوون کهمتره و کهمتر چاودیری دهکرتین و هاندهرین بو فیربوون، نهو هؤکارانش گرنکن بو گهشهکردنی هزری هاوسهنگ له سالانی پیش قوتابخانهدا و، مندالان له خیزانی ههژاردا رووبهرووی گرفتی دریز خایهنی وهک نهوونی ناسایشی خؤراک، ژینگه ناتهنروستی کؤلان و کهمی چاودیری تهنروستی پیوست دهبنهوه، نهمش کاریگیری ده بیت لهسهر ریکخستنی سۆزداری و گهشه هزرییان (Bradley & Corwyn, 2002: 374).

ههروهها خرابی ناستی نابووری لهرووی دهرورنییهوه گرفت بو مندالان دروست دهکات، نهوش بههؤی زیادکردنی بهرکهوتن به هؤکارهکانی فشار که گهشهکردنی سۆزداری و ریکخستنی رهفتار تیکدهدن، نهو مندالانهی له ههژاریدا دهژین نهگیری زیاتریان ههیه که توشی پهرووردهکردنی توندوتیز و شیوازی مامهلهی نادرستی باوان بینهوه، نهمش پهیهندی به کیشه دهرورنییهکانی وهک دلهراک و خهموکییهوه ههیه له لایهک و له لایهکی ترموه گرفتی رهفتاری وهک شهرانگیزی دهخولقینیت، نهو کیشه دهرورنییه زورچار رمگیان له فشاری دریز خایهنی ژینگهیدا ههیه، لهوانه ناسهقامگیری دارایی و توندوتیزی خیزانی و کومه لایهتی و پشتگوختن. ههروهها مندالانی ههژار کهمتر سودمند دهبن له خزمهتگوزاری دروستی دهروونی، نهمش دهرهفتی دهستپوردهان و چارسهی پیشمخته کهمهدهکاتهوه و نارمحتی سۆزداری زیاتر دهکات. له نهجامدا، ههژاری مندال دهخاته بارودوخیکی نهخواراو نهرنییهوه که دهبتیه مایهی گرفت له گونجاندا بهشیویهکی دریز خایهنی که دهوانیت تا ههزمکاری وقوناغهکانی دواتریش بهردوام بیت و کاریگیری لهسهر ژیانی کومه لایهتی مروّف و دروستی دهروونی و دهستکوته نهکادیمییهکانی ههبت (Bradley & Corwyn, 2002: 389-390).

7- ناستی پرونامهی دایک و باوک و گونجانی مندال

زۆربهی توئیزینهوکانی وابسته به ناستی خویندهواری دایک و باوک و گهشهی مندال کراوه نامازه بهوه دهکن که ناستی پرونامهی باوان کاریگیری نهرنینی و راستهوخوی ههیه لهسهر سهرکهوتن و دهستکوتهکانی مندال، ههروهها توئیزینهوکان جهخت لهوه دهکنهوه که ناستی پرونامه باوان کاریگیری ههیه لهسهر باومر و رهفتار و چاوهروانییهکانی دایک و باوک، نهمش کاریگیری زوری دهبت لهسهر کهسیتی و گهشهی هزری و کومه لایهتی مندال (Alexander et al, 1994: 285). له لایهکی ترموه، توئیزینهوهی (Valiyamattam et al, 2013) دهریخسته که ناستی پرونامهی دایک و باوک کاریگیری ههیه لهسهر له گونجانی مندال، به جوریک نهو مندالانهی ناستی پرونامهی دایک و باوکیان بهرز مندالهکانیان ناستی گونجانیان بهرزتره و، رهفتاری مندالهکانیان ریک و پیکی زیاتری پنه دیار بووه و ناستی شهرانگیزیان کهمتر بووه. ههروهها له توئیزینهوکاندا دهرکهوتنهوه نهو دایکانهی که ناستی پرونامهیان بهرزتر بووه مندالهکانیان ناستی گونجانیان بهرزتر بووه. ههروهها له توئیزینهوهی (Ahmed et al, 2021) دا دهرکهوتنهوه ناستی پرونامهی دایک و باوک کاریگیری نهرنینی و بهرچاوی ههیه لهسهر گونجانی کومه لایهتی مندال، توئیزینهوهی که ناستی پرونامه دایک و باوکی به جیا و مرگرتوه، دهرکهوتنهوه ناستی پرونامهی دایک پهیهندی نهرنینی ههیهوه لهگهله گونجانی کومه لایهتی، واته نهو مندالانهی دایکیان ناستی پرونامهی بهرزتر بووه ناستی گونجانیان بهرزتر بووه به بهروارد بهو مندالانهی دایکیان نهخویندهواربووه. به شیویهکی گشتی ناستی پرونامهی باوان و به تاییهتی ناستی پرونامه دایک کاریگیری بهرچاوی ههیه لهسه گهشه مهعرفی و ریکخراوی رهفتاری مندال، وهک له توئیزینهوهی (Carneiro et al, 2013) دا دهرکهوتنهوه، به جوریک تا ناستی پرونامهی دایک بهرزتر بیت ناستی گهشه مهعرفی مندال بهرزتر دهبت و بهدهستپنانی نهکادیمی باشتر دهبت و گهرفته رهفتاریهکانی مندال کهمتر نهبت. سهرمرای نهمانه، ههندیک توئیزینهوه دهریخسته که ههمیشه ناستی بهرز پرونامه پهیهوست نییه به ریکوپیکی رهفتاری مندالهوه، وهک توئیزینهوهی (Harding, 2015) دا که لهسهر ناستی پرونامهی دایک و گهشه مهعرفی و رهفتاری مندالانی خیزانه کهمهدهرامتهکان نهجامدراوه، دهرکهوتنهوه ناستی

بروانامه کاریگرمی ئیرینی ههبووه لهسهر گهشه‌ی مه‌عریفی مندال، له‌کاتیکدا تا ئاستی بروانامه دایک زیاتریبووه، گرافته رهفتارییه‌کانی مندالیش زیادی کردوه. له‌لایه‌کی تره‌وه، توژی‌ینه‌وه‌کان باس له په‌یوه‌ندی ئاستی بروانامه دایک و باوک و ژینگه‌ی خیزانی ده‌کهن، ئه‌و توژی‌ینه‌وه‌کانه ده‌ریانخستوه که به‌رمزی ئاستی بروانامه‌ی باوان کاریگرمی ئیرینی هه‌بووه له‌سهر ره‌مخساندنی ژینگه‌یه‌کی گونجای خیزانی، که ده‌وله‌مه‌نده به‌که‌سه‌ته‌کانی فیرکردن و سه‌رگه‌رمی مندال، ئه‌مه‌ش ده‌بیته‌ مایه‌ی گه‌شه‌ی هاوسه‌نگ و فره‌لایه‌نه‌ی مندال (Hosokawa & Katsura, 2017:17).

8- ریزبه‌ندی له‌دایکبوون و که‌سیتی مندال

کاریگرمی ریزبه‌ندی له‌دایکبوون له‌سهر گه‌شه‌ی فره‌لایه‌نه‌ی مندال، ده‌سه‌کوتی ئه‌کادیمی و ئاستی زیره‌کی (IQ) و که‌سیتی و کومه‌لایه‌تیبوون بایه‌تیکه‌ جیگای مشتومری ده‌رووناسی-گه‌شه‌ بووه. هه‌ندیک له‌ توژی‌ه‌ران پێیان وایه‌ که‌ پێگه‌ی مندال له‌ ناو خیزاندا به‌ شێوه‌یه‌کی سیستماتیکی گه‌شه‌کردنی مه‌عریفی و سه‌وزدارییان دیاری ده‌کات. وه‌ک نمونه‌، ئاماژه‌ به‌وه‌ ده‌کهن که‌ مندالانی یه‌که‌م نهره‌ی ئاستی زیره‌کی به‌رزتر به‌ده‌ست ده‌هینن به‌ر او‌رد به‌ مندالانی دوواتر، ئه‌مه‌ش، لای ئه‌م گرووپه‌ توژی‌ه‌ره‌، ده‌گه‌ریته‌وه‌ بۆ به‌شداریکردنی زیاتری هه‌ر یه‌که‌ له‌ دایک و باوک له‌ قوناغه‌ گرنگه‌کانی فیربوونی سه‌ره‌نای منداله‌که‌دا (Kanazawa, 2012:1156). له‌م نێوه‌نده‌دا، مندالانی له‌دایکبووی دوواتر زۆر جار وه‌ک که‌سه‌اتیکی گونجوتر له‌ رووی کومه‌لایه‌تییه‌وه‌ و سه‌ف ده‌کرین، چونکه‌ مندالانی دوواتر پێویستییان به‌ په‌یوه‌ندی و دانوستان هه‌یه‌ له‌گه‌ڵ خوشک و برا گه‌وره‌کانیان. له‌ لایه‌کی تره‌وه‌ ئاستی چاوهروانی باوان و ریزه‌ی ته‌رخانه‌کردنی سه‌رچاو مه‌کانی خیزان رۆلی گرنگ ده‌گێرن له‌ په‌روه‌رده‌ و گه‌شه‌ی مندالدا: ره‌نگه‌ منداله‌ یه‌که‌مه‌کان زیاتر هان به‌درین له‌سه‌ر ده‌سه‌کوته‌ ئه‌کادیمییه‌کانیان، له‌ کاتیکدا مندالانی ناوهره‌ست توانا و لێهاته‌ووی به‌رزترین هه‌یه‌ له‌ چاره‌سه‌رکردنی ناکۆکی و گرافته‌ (Sulloway, 1996:192) هه‌ر بۆیه‌ توژی‌ه‌ران پێیان وایه‌ که‌ ریزبه‌ندی له‌دایکبوون کاریگرمی گه‌وره‌ی هه‌یه‌ له‌سه‌ر ریزه‌وه‌ی گه‌شه‌ی مندال، ئه‌مه‌ش واده‌کات کاریگرمی له‌سه‌ر ده‌سه‌کوت و گونجانی سه‌وزداری و ره‌فتاری و ته‌نانه‌ت ریزه‌وه‌ی پێشیه‌ی مندالان هه‌بیت.

له‌لایه‌کی دیکه‌وه‌ هه‌ندیک توژی‌ه‌ر ره‌خنه‌ له‌م دیدگایه‌ ده‌گرن، ئه‌وان پێیانوایه‌ که‌ ریزبه‌ندی له‌دایکبوون له‌ رووی ئامارییه‌وه‌ هه‌یج کاریگرمییه‌کی نییه‌، یان کاریگرمییه‌کی که‌م بایه‌خی هه‌یه‌ به‌ر او‌رد به‌ کاریگرمی هۆکاره‌ خیزانی و ژینگه‌یه‌یه‌کانی دیکه‌. وه‌ک له‌ توژی‌ینه‌وه‌ی رۆه‌ره‌ و هاوکارانیدا ده‌رکه‌وتوه‌ (Rohrer et al, 2015)، که‌ هه‌یج کاریگرمییه‌کی جینی بایه‌خی ریزبه‌ندی له‌دایکبوون له‌سه‌ر ئاستی زیره‌کی نه‌دۆزیوته‌وه‌ (Rohrer et al, 2015). هه‌روه‌ها وه‌ک هاریس (Haris, 1998) ئاماژه‌ی پێده‌کات، ئه‌گه‌ر ریزبه‌ندی له‌دایکبوون کاریگرمی هه‌بیت، ئه‌وا پێده‌چیت کاریگرمی سه‌نوردار بن و په‌یوه‌ست بن به‌ جیاوازییه‌ تاکه‌که‌سه‌یه‌یه‌کانه‌وه‌. بۆ یه‌ به‌گه‌شتی توژی‌ه‌ران خوازیری توژی‌ینه‌وه‌ی زیاترن له‌سه‌ر کاریگرمییه‌کانی ریزبه‌ندی له‌دایکبوون و کاریگرمییه‌ جینی و که‌سی و ژینگه‌یه‌یه‌کانی تر.

سه‌ره‌رای ئه‌مانه‌، توژی‌ه‌ران پێیان وایه‌ که‌ ریزبه‌ندی له‌دایکبوون کاریگرمی به‌رچاوی هه‌یه‌ له‌سه‌ر گونجاندنه‌ ده‌روونی و کومه‌لایه‌تییه‌یه‌کانی مندالان. ژماره‌یه‌ک توژی‌ینه‌وه‌ی به‌رچاوی باس له‌وه‌ ده‌کهن که‌ مندالانی یه‌که‌م زۆر جار ئاستی به‌رپرساریتی زیاتر و ده‌سه‌کوتی ئه‌کادیمی به‌رزتر نیشان ده‌ده‌ن به‌هۆی سه‌رنج و چاوهروانی زیاتری دایک و باوکه‌وه‌ لێیان (Sulloway, 1996: 72). هه‌روه‌ها ره‌نگه‌ رووبه‌رووی فشار زیاتر بینه‌وه‌ که‌ ده‌بیته‌ هۆی شه‌له‌ژان و ره‌فتاری نمونه‌گه‌رای (Leman, 2009:45). له‌ به‌رامبه‌ردا، مندالانی ناوهره‌ست که‌ که‌متر سه‌رنجی باوانیان له‌سه‌ره‌، ره‌نگه‌ په‌یوه‌ندی به‌هه‌زتر له‌گه‌ڵ هاوڕیکانیان دروست بکهن و توانای دانوستانیان هه‌بیت بۆ ده‌سه‌ته‌به‌رکردنی پێگه‌ی خۆیان له‌ناو سیستهمی خیزاندا (Ansbacher, 1964).

هه‌روه‌ها ئه‌و مندالانی دوواتر له‌دایک ده‌بن زیاتر سه‌رکێش و کراوه‌ن، چونکه‌ هه‌وله‌ده‌ن خۆیان له‌ خوشک و برا گه‌وره‌کان جیا بکهنه‌وه‌ (Sulloway, 1996:85)، ئه‌م هه‌ولێ خۆگونجاندنه‌ نهره‌می کومه‌لایه‌تی مندال به‌رز ده‌کاتوه‌، به‌لام ره‌نگه‌ بێتته‌ هۆی ئه‌نجامدانی ره‌فتاری مه‌ترسیدار له‌پێناو راکیشانی سه‌رنجی دایک و باوکدا (Leman, 2009:58).

9- تیۆری تاکه‌که‌سی ئالفرید نادلیر (1870-1937-A.Adler)

ئادله‌ر له‌ تیۆره‌که‌یدا به‌م شێوه‌ی خواره‌وه‌ ئاماژه‌ به‌ کاریگرمی ریزبه‌ندی له‌ دایکبوون ده‌کات:

1- **مندالی یه‌که‌م:** له‌ تیۆری ئادله‌ردا مندالی یه‌که‌م دادنه‌ریت به‌وه‌ی که‌ هه‌میشه‌ گرنگی زۆری پێده‌دریت هه‌ست به‌ تاییه‌ت بوونی خۆی ده‌کات و، هه‌میشه‌ سه‌رنجی دایک و باوکی له‌سه‌ره‌، ئه‌م بارودۆخه‌ به‌ خیزایی ده‌گۆریت کاتیک مندالی دیکه‌ له‌ دایک

دهبیت مندالی یهکهم ههست دهکات له پینگهی خوی هینراوته خوارموه و چیت باوان ههموو گرنگی و خوشوی خوتیان تهنهنا به نهم نادهن بهلکو دهبیت بهشی بکهن له نیوان مندالی یهکهم و نهوی تردا. مندالی گهوره بارودوخیکی تاییهتی ههیه، سه رمتا مندالی تاقانهیه دواتر و مک مندالیک خوی دهبینتیه که له تهختی پاشایهتی هینرابیته خوارموه (Dethroned). لیرهدا ماوهی بهر له هینانه خوارموه مندال روئی سه رمهکی دهگیزیت له سه ر کار یگه بیهکانی هاتنی مندالی دووم و چونیته تیگه شنی مندالی یهکهم له هاتنی مندالی دووم، به جوریک نهگه ماوهی نیوان مندالی یهکهم و مندالی دووم سه سأل و زیاتر بوو نهوا شیوازی ژیان لای مندالی یهکهم دروست بووه و به پیی نهو شیوازه ژیانه په رچه کردار و کاردانهوهی دهبیت بوو نهو دوخه ی پیی دروست بووه بوو هاتنی مندالی دووم، به لام نهگه ماوهی نیوان مندالی یهکهم و مندالی دووم له ۳ سأل که متر بوو نهو کاته نالهنگاری و گرفت دهبیت بهشیک له پرۆسهی شیوازی شیوازی ژیان و سهخته دواتر ریک بکریتیهوه، بهلکو له میانه ی تیگه شنتی دهر و نیانه ی تاکه که سهی له چوارچیوهی ماملهدا دهکری گور انکاری دروستیکر نلای نادلر سه رکهوتوو نهوونی مندالی یهکهم دهگه ریتیهوه بوو نهو بارودوخه ی که مندالی یهکهم نهو مونی کردوه له قوناغی سه رمتایی مندالینیدا. نهم بارودوخه بوو هاتنی مندالی دواتر به زهقیه کار یگه ی نیبه، چونکه مندالی یهکهم نهو مونیکی هاوشیوهی کردوه و مندالی دووم دواتریش هه رگیز یهکهم نهوون تا هه موو گرنگی و سوژی دایک و باوکیان پیدرابیت، وه نادلر پیی وایه بوو زالبون به سه ر نهم نالهنگاریانهدا پیویسته باوان دلنایی بدهنه مندالی یهکهم تییان بگه یهن که نهوان به هاتنی مندالی دیکه گرنگی و خوشهویستی و خویان له دهست نادهن و هه میسه پیگه و پله ی تاییهت به خویان ههیه. به مهش که مترین کار یگه ی نه رینی دروست دهبیت له دهرونی مندالی یهکهمدا. ههروهه نادلر نامله به خسه لته تاییهتی بهکانی مندالی یهکهم دهکات بهوهی که مندالی یهکهم لاسایی باوان دهکانهوه و هه میسه ههولی پاراستنی مندالی دواتر دهن، سوژیان بوو دهردهخن و ناگاداریان دهن و فیریان دهکمن و خویان به بهر پراسار دهرانن بهر امبهریان، هه ندیک جار مندالی یهکهم ریکختر او ترن، هه ندیک جار لر توندی هه سی بهر پراسار تییان بهر امبهر به مندالی دواتر، سنورداریان دهکمن و کونتر ولیان دهکمن.

(Ansbacher & Ansbacher, 1964: 377).

2- **مندالی ناوهند:** له تیوری نادلر دا مندالی دووم پینگه یهکی تهواو جیاوازیان ههیه، هه ر له سه ر متاوه سه رنج و سوژ و خوشهویستی و گرنگی پیدانی باوان به هاوبهشی له گهل مندالیکی تردا و هرگرتوه، هه ر بویه هاوکاری و هه ماههنگی زیاتره له مندالی تر و که سیک نارا و له سه ر خویه، بهر دهوام له هه ولی بهر موپیشچوندایه له بهر نهوهی هه میسه و هه ست دهکات که که سهی دوومه و که سیک تر له پیشیهوه ههیه و له هه ولی گه شته وه دایه به مندالی یهکهم واته به شیوه یهک رهفتار دهکات و مک نهوهی بهر دهوام له پیشبرکیدا بیت و بهر دهوام له ژیر فشاری نهوه دایه مندالی یهکهم تیپه رینیت. مندالی دووم زورجار به هه ر مه مندتر و سه رکهوتوو ترن بهر دهوام له هه ول و تیکشانان له هه موو بواره کاندانته نتهت له دهر موه ی خیزانیشدا، واته له گهوره بوونیشدا هه ولی تیپه راندنی ناوانه دهکات که و هه ست دهکات له پیشیهوهن هه موو نه مانه له مندالی دوومه دا له هه لو یست و رهفتار که انیاندا رهنگ دهکاتهوه، به تاییهت له خه بیینیاندا نادلر باس لهوه دهکات زوربه ی خه بییننهکانی مندالی دووم به جوریکه که خهون بهوه دهبین که هه میسه له بهر زایدان و ترسی کهوتیان ههیه، یان خهونهکانیان به جوریکه هه میسه و هه ست دهکمن له به دوی قیتاریکدا ردهکمن و یان له پیشبرکی پاسکیل سواریدان، لیره دا بی ئوقر میهکیان تیدایه مندالی دووم که په یهسته به سه ر ووشتی نهو پیشبرکیه که له گهل مندالی یهکهم هه یانه، نه مهش تهنه له دخیکدا لا دهچیت که مندالی دووم هه ست بکهن یهکهم. ههروهه ههستی ئیره بیردن و گرنگیینه دانیان ههیه له لایهن بهر امبهر وه.

ههروهه پیی وایه مندالی دووم به دهکمن دهتوانن سه ر کردایهتی نهوانی تر بکهن یاسای نهگور و هه میسه ییان قبول نیه، مندالی دووم باوهری وایه که هه یه هیزیک نیبه نهتوانریت لابریت به پیچهوانه ی مندالی یهکهموه، هه میسه ههستیکی شو ر شگزارانه یان ههیه (Ansbacher & Ansbacher, 1964 : 77).

3- **مندالی کوتا:** مندالی کوتا هه یه مندالیکی تری به دوا دانیبه و، مندالی تری له پیشیهوه ههیه، هه ر له بهر نه مهش ههستی له تهخت داگرتنی نیبه (Dethroned)، ههروهه نادلر دهلیت مندالی کوتایی گر فتهکانی ناز پیدانی زوری تیدا رهنگ دهکاتهوه به لام بهر پییه ی پیشبرکیکاری زوری له پیشیهوهیه که لیره دا نادلر مه بهستی خوشک و برای پیش خویهتی و به پیشبرکیکار ناویان دهکات که نهوه و له مندالی دووم دهکات هه ندیک جار به شیوه یهکی نااسایی گه شه دهکات و پیش مندالی تر دهکوتیت، وه که سیتی مندالی دووم به جوریکه که ههستی سه ر به خویان که مه نه مهش به هوی ناز پیدانی زورموه، له هه مان کاتدا ههستی خه بکه مز انبندان ههیه، له به نهوهی نهو ژینگه ی نهوانی تیدا دهژی هه مووان له پیشی نهووهن، هه ولدهکات هه میسه له پیش نهوانه وه بیت.

4- **مندالی تاقانه:** نادلر له تیور که پیدا مندالی تاقانه به خوروی کیشه دانهیت بوو خوی، له بهر نهوهی له بری پیشبرکی له گهل خوشک و برا، مندالی تاقانه پیشبرکی له گهل دایک و باوکی دهکات، ههروهه مندالی تاقانه نازیکی به سه نووری پیده ریت به تاییهتیش

له لایمن دایکیهوه و، همیشه ترسی له دستدانی دایکی همیه نهمش وای لیدهکات دوچاری گرفتگی دایکی بیتهمه که نادلر به (Mother Complex) ناوی دهبات، که بریتیه له ترسی له دستدانی دایکی له لایمن مندالی تاقانهوه.

همروهها نادلر دهلیت مندالی تاقانه همیشه ترسی لهوه همیه مندالی تر زیاد بییت بو خیزانهکهی، چونکه نهوه دهیوهی همیشه کسی یکهکهی خیزانهکهی بیت و هموو نازو خوشهویستی و گرنگیبیدانی دایکی و باوک تهنها بو خزی بییت، همروهها مندالی تاقانه تیکهل بوونیان لهگهل کسانای هاوتهمانی خزی کمتره همیشه نهیانهوی لهگهل کسانای له خو گهورتر تیکهل بین و شیوازی و رهفتار مکانیان له ناست تهمانی خویان دا نییه و همیشه نهیانهوی وک کسانای له خو گهورتر رهفتار و هلسوکوت بکن هر که بهر نهمش نادلر دهلی مندالی تاقانه توانای گونجانیان کمتره (Ansbacher & Ansbacher, 1964:378-). (379)

10-گونجان (Adjustment)

گونجان یهکیکه له بابته سهر مکیهکانی دهر ووناسی، که زانیان و تویر هوانی جیاواز له روانگهکانی خویانهوه شیکارییان بو کردوه. نم فرمه هندییه رهنگدانهوی نهویه که گونجان پرؤسهیهکی داینامیکی و نألوزه، پهوهست به توانای مروّف له ریخستنی ژیان و پهوهندییهکانی لهگهل خوی و ژینگهکمییدا.

گونجان بریتیه له توانای مروّف لهسهر وهلامدانهوه جهستهی و دهر وونی و ههلچوونیه گونجاوهکان له بهرامبر فشاره سهپنراوهکانی نهوه ژینگهیهی که تپیدا دهژی له هموو لایانهکاند، همروهها ناماژیه بو توانای مروّف له دابینکردنی پنداویسته ناومکی و خوددییهکانی (العلوی، 2017: 14).

همروهها گونجان بریتیه له خواستی دروستکردنی گورنکاری له رهفتار و هلسوکوت و بیرکردنهوه ق ناراستهکانی مروّفدا، نم گورنکاریه مرحف ناچار دکات له ناستیکی بالای نهرمی (المرونه) دا بیت و، قبولی گورنکاری بکات چونکه نهگهر توانای قبولی گورنکاری نهییت نهوا توانای تیرکردنی پنداویستهکانی نابیت بهم شیومیش مرپف رووبهرووی گرفته دهر وونیهکان دهیتهوه (الوارح والهلی، 2018: 132).

11- نیشانهکانی گونجان

گونجان وهک پرؤسهیهکی داینهمیکی له ژیانی مروّفدا، دهکریت له ریگهی کومهلک ناماژه و نیشانهوه دهریکهویت، گرنکترینیان نهمانهی لای خوار موهن (بالحاج، 2011: 110-114؛ الداهری، 2005: 60).

1- واقع بینی له ژیاند:

2- واقع بینی له هیواداری مروّف (طموح):

3- هستی کاملبوونی پیوستیه دهر وونیهکان:

4- خه سلته نهرینیهکانی کهسیتی

خهسلتهکانی کهسیتی دهکریت نیشانهی ههبوونی گونجان بن، وهک نهمانهی خوار موه:

أ. جیگری ههلچوونی سوزداری.

ب. فراوانی ناسوی بیرکردنهوه.

ج. بهرپر سیاریتی کومه لایهتی.

د. هاوسنگی له ماملهدا:

5 - ناراستهی نهرینی کومه لایهتی:

6- وابستهی به سیستهمی بههای کومه لگهوه:

12- ره هندهکانی گونجان

هر وهک له پیناسهکان و دهرکوتنهکانی گونجانهوه روون بووتهوه، گونجان کومهلک ره ههند و ناراستهی همیه:

یهکهم - ره هندی بایولوژی

یهکیک له ره هندهکانی گونجان ره هندی بایولوژی یان فیسیولوژیی، (Shaffer & Shoben, 1956:360) له کتیبهکاپاندا به ناوی "The Psychology of Adjustment: A Dynamic and Experimental Approach to Personality and Mental Hygiene" گونجان و هک پرۆسهیهک پیناسه دهکن که به هوییه زیندموران رهفتار هکانیان دهگورن له وه لآمی گورانی بارودوخه ژینگهیهکاندا. ئهم دیدگایه جهخت لهسمر نهرمی نواندن و راهاتن دهکاتوه که له زیندموراندا ههیه لهوکاتهدا که ههولدهدن پیداو یستیهکانیان له نیوان بارودوخه جیاواز مکاندا پر بکه نهوه و به دهستیهینن. ههروهه (Gunnar and Quevedo, 2007:146) له توئیرینه هکاپاندا لهسمر بایولوژیای دهماری و فشار کاریگهریان ده بیت لهسمر گونجان له قوناغهکانی دواتردا.

دوهم - ره هندی سایکولوژی

ئهمهش لهم خهسله تانهدا رهنگ ده داتوه:

أ. پشت بهخوبهستن: توانای مرؤف بو ئاراستهکردنی رهفتار هکانی و هه لگرتنی بهر پر سیاریتی.
ب. ههستکردن به به های کهسی: مرؤف ههست دهکات کهسانی تر پینگه ی دهزانن و وهک کهسیکی بهتوانا ده بیینن بو ئه نجامدانی ئه کارانه ی که پنی هه لدهستی.
و. گهشه، نامازه دهکن به رۆلی ئهزمونه نهرینیه سه رهتاییهکان له گورینی کاردانهوه دهمارییهکان بو فشار و ههستکردن به نازادی کهسی: ههستی مرؤف که توانای ئاراستهکردن و جلهوکردنی ژیا یی خوی ههیه و دهتوانیت پلان بو داهاتوی خوی دابریژیت.
د. نهرونی ماکی گرفته دهماریی و دهر وونیهکان: مرؤف تووشی نیشانه و ماکی گرفتی دهر وونی نه بیت: وهک خهوزران به هوی ترسی بهردوام، یان گریانی بهردوام یاخود هه گر فیتیکی دیکه که نامازه بیت بو ناهوسهنگی دهر وونی (بالحاج، 2011:23).

سینهم - ره هندی کومه لایهتی

ره هندی کومه لایهتی گونجان بریتیه لهو شیوازانیه که مرؤف بو روهروبوونهوی بارودوخی ژیان و چاره سهرکردنی کیشهکانی بهکاریده هینیت. ئهم شیوازانیه به پنی ژینگه ی پهروه دهی و ئاستی رۆشنیری کهسهکان، به ریزه ی جیاواز دهگوریت (عوض، 1989:28-21). ئهم ره هنده ی گونجان دهر کهوته ی گونجانی بایولوژی و دهر وونی مرؤف و، له رینگه ی رهفتاری دهر مکی مرؤفهوه له نیو کومه لدا دهر دهکویت. واته شیواز هکانی مامه لیهتی بو چاره سهرکردنی کیشهکانی و مامه لیهکردن له گه ل ئه پتردا. به پنی هه هه مو رهفتاریک وابهسته ی هندیکی جوری گونجانه و، هه مو مرؤفیک که له دایک ده بیت کومه لیک لیهاتووی جهسته یی و دهماری و دهر وونی ههیه، که پنیوستی به ریکهستن و ئاراستهکردن ههیه له لایه ن کومه لگا و خیزانهوه. خیزانیه بهر پر سی یه کهمی پرۆسه ی به کومه لایه تی کردنی منداله، هه ر بویه تاک هه میسه لهم پرۆسه یه دا پانه رهکانی به بهردوامی له گوراند هبن و ئهزمون و زانیاری و لیهاتووی و بهرزه هندی به دهست ده هینیت (احمد، 1999:37-38).

13 - گونجانی دهر وونی (Psychological Adjustment)

واته کوی ئه و کردارانه یه که تاک دهیکات بو کونترۆ لکردنی ئه و داخوازییه ژینگه یانه ی که به سه ره یدا سه پینراوه، و اتا گونجانی دهر وونی کاتیک پروده دات ئه گه ر پیداو یستیهکان له گه ل تواناکان (دهر وونی، کهسی، بایولوژی) بگونجیت که داواکاریهکان یه کسان بیت به تواناکان (رسالن، 2012:70).

گونجانی دهر وونی دۆخیکه تپیدا مرؤف دووره له شله ژان و کیشه دهر وونیهکان و، ههروهه دووره له ههستکردن به کهم و کوورتی و بهزه یی به خوداهاتنهوه. له پیکهاته سه ره کهیهکانی ئهم چه مکه تیرکردنی پانه ره جوراوجورهکانه به جوریک مرؤف خودی خوی و کومه لگه کهشی قبولیان بیت، یان به لایه نی کهسهوه ده بیت تیرکردنه که به شتیوهیهک بیت زیانی بو کومه لگه نه بیت و دزی پیوه ره کومه لایه تییهکان نه بیت. له بهر نهوه ی کاتیک ده بیینریت کهسیک له گه ل خوی نه گونجاوه چالاکی کهمه و زووماندوو ده بیت و توانای بهردوامی و تیکوشانی نییه، چونکه کیشه دهر وونیهکانی هیز و وزه یان نه هیشتوه و ناتوانیت له بهر دم قهیران و ئه و نه گیهانه ی دینه بهر دهمی خوراگر و ئارام بیت، کاتیک کیشه وه گرفت روهرووی بیته وه، دهر کردن و بیرکردنه وه ی ده شیویت و هاسهنگی خوی له ده سته دات (الفه می، 2012:40).

14- گونجانی کۆمه لایهتی (Social Adjustment)

(ماکیفر- Maciver)، گونجانی کۆمه لایهتی به کۆمه لایک مرج دادنهتت که ئاراسته ده کړیت بو پیکه پینانی به هابه کی دیار یکر او، نهم خۆگونجاندنهش پرۆسه یه کی دوو لایه نه دمخاته به ردم مروف یه کیان هه لبریزیت، نهویش یان گه رانه به دوا ی ژینگه یه کی گونجاو بیت له گه لایدا، یان دهسته به کړدن ژینگه یه کی لهو شویه، به لام مروف به هوی توانای زیره کی و هه وه به ردم و مه کانه وه ژینگه یه کی هه لده یژیریت و دواتر هه ول ده دات نهو بابه تانه ی تیدا بگوریت و واکات که بتوانیت خوی بگونجینیت له گه لایدا و نامانج و کاره کانی تیدا بادینه پینیت (محهمه، 2013: 39).

گونجانی کۆمه لایهتی به دریزه پیده ی سرووشی گونجانی دهروونی دادنه ریت، نه گه مروف گونجانی دهروونی نه بیت نهو ناتوانیت گونجانی کۆمه لایه تیش به دهست به پینیت و له گه ل خیزان و خویندنگه و کۆمه لگه خوی بگونجینیت: واته هه ر دوو پرۆسه که تهواو که ی یه کترن. له بهر نه وه ی گونجانی کۆمه لایه تی دلخوشی مروف له گه ل نهوانی تر و پابه ندبوون به نور مه کانی کۆمه لگا و پیوه رو دابوون ه ریه ته کۆمه لایه تیه کان و په سه مند کړدن گوران کار یه کۆمه لایه تیه کان و کار کړدن له پیناو به ر ژوه ون دی کۆمه لگه ده گریته وه (الشه ی، 2017: 91).

15- تویرینه وه کانی پیشوو

1- تویرینه وه ی (الجنابی 2002): به ناویشانی: (گونجانی دهروونی کۆمه لایه تی لای مندالانی باخچه و په یوه ون دی به هه ندی گورای تایبه ت به دایک له کاتی دوو گیانی و له دایکیوون)، نامانجی تویرینه وه که بریتیه له پینانه ی گونجانی دهروونی و کۆمه لایه تی لای مندالی باخچه، هه روه ها زانینی په یوه ون دی نیوان گونجانی دهروونی کۆمه لایه تی لای مندالی باخچه و هه ندی گورای تایبه ت به دایک له کاتی دوو گیانی و له دایکیوون. له تویرینه وه دا میتودی وه سفی به کار هینرا، نمونه ی تویرینه وه که (572) مندالی کور و کچ و هه روه ها (572) دایک که به شیوه ی مه به ست هه لبریز دران نامر زای تویرینه وه که بریتیه له پیوه ی گونجانی دهروونی کۆمه لایه تی لای مندالانی باخچه که له لایه ن تویرمه وه دروست کرا، نامرزه ناماریه کان (پیرسون، سپیرمان- براون، نه لفا کرو نباخ، تحلیل تباین، هاوکیشه ی هویت، هاوکیشه ی بیتا)، له نه نجامی تویرینه وه که ده ر که وت مندالی باخچه ئاستیکی به رزی گونجانی دهروونی کۆمه لایه تیان هیه هه روه ها په یوه ون دی به لگه داری ناماری هیه له نیوان گونجانی دهروونی کۆمه لایه تی لای مندالی باخچه و هه ندی گورای په یوه ست به دایک له کاتی دوو گیانی و له دایکیووندا.

2- تویرینه وه ی (المطیري 2017): به ناویشانی " رولی خیزان له به هیز کړدن ممانه به خوبوون لای مندال له روانگه ی ماموستایانی باخچه ی مندالانه وه ". نامانجی تویرینه وه که ئاشکر اکر دن رولی خیزانه له بنیاتان و به هیز کړدن ممانه به خوبووندا لای مندال و، دیار ی کړدن نهو به ر به ستانه ی که روو به رووی خیزان ده بنه وه له به دهسته پینانی نه م نامانجه دا، تویرینه وه که پستی به میتودی وه سفی (روومال کړدن- مسحی) به ستوه و راپرسیه که له سه ته وه ی سه ر که ی پیکه اته وه : ته وه ی یه که م رولی خیزانه له به رز کړدن وه ی ممانه به خوبوون لای مندال و، ته وه ی دووم له سه ر ناسته نگه کانی خیزانه له پرۆسه ی پالپستی ممانه به خوبوونی مندالدا و، سه یه مه یسه له سه ر پینشیا ر هکان که به شدارن له باشتر کړدن رولی خیزان. پرسیا ر نامه که پیکه کش به شاره زایانی بو اره که کراوه بو هه لسه نگاندنی راستی رواله تی و هه روه ها له ریگه ی هاوکولگه ی په یوه ون دی پرسنه وه ها ور یکی ناوه کی پیوه ر هکان هه لسه نگینرا وه، جگه له به کار هینانی هاوکیشه ی نه لفا کرو نباخ. کۆمه لگه ی تویرینه وه که ماموستایانی باخچه ی مندالان له قوتابخانه حکومیه یه کانی شاری ریا ز بو سالی خویندن (2015-2016) ی له خورگرتوه که ژماره یان (2211) بووه، هه روه ها نمونه ی تویرینه وه که پیکه اته له (350) ماموستای ژن که به شیوه یه کی هه ر مه کی هه لبریز دراون، نه م ژماره یه ده کاته (15%) ی کوی کۆمه لگه که. تویرینه وه که شیوازی ناماری وه ک ناوه ندی ژمیر می، و لادانی پیوه ی به کار هیناوه بو شیکر دنه ی داتا کان.

نه نجامی تویرینه وه که ده ریخته وه که خیزان رولیکی سه ر که ی ده گریت له به رز کړدن وه ی ئاستی ممانه به خوبوونی مندالان به تایبه ت له ریگه ی ستایش کړدن کاره چاکه کان و هاندان بو کپیرکیی دادپه روه رانه و به رز کړدن وه ی ئاستی خوناسی لای مندال. هه روه ها تویرینه وه که ده ریخته وه که خیزانه کان روو به رووی چهن دین ناسته نگه ده بنه وه، دیارترینیان که می به ر نامه ی راهینان و سه ر قالی دایک و باوک و بوونی کیشه خیزانیه کانه. هه روه ها تویرینه وه که کۆمه لیک پینشیا ری خسته ته روو بو باشتر کړدن رولی خیزان، له وانه ژینگه یه کی گه رمی خیزانی، گرنگیدان به یاریی گه نجاو به پی ته من، به شدار پینکړدن مندالان له کاره کانی ماله وه.

3- تویرینه وه ی (محمد 2024): به ناویشانی " رولی خیزان له به هیز کړدن ناسایشی دهروونی مندالی باخچه له روانگه ی ماموستایانه وه ". نامانجی تویرینه وه که بریتیه له زانینی رولی خیزان تایبه ت به ناسایشی دهروونی مندال و تیشک خسته سه ر ناسته نگه کانی به ردم خیزان که رولی خیزان سنووردار ده کات. هه روه ها زانینی رولی ماموستایانی باخچه یه له به هیز کړدن

ناسایشی دهر وونی مندالی باخچهدا، توئزمر میتودی و هسفی شیکاری بهکار هیناوه، کومهلگهی توئزینهوکه ماموستایانی باخچهی مندالان له پاریزگای المنوفیه و نمونهی توئزینهوکه (354) ماموستای باخچهی له خو گرتوه. کهرستهی توئزینهوکه پرسیار نامهیهکه له دارشتنی توئزمر که له (40) برگه پیکهاتوه. پرسیار نامهیهکه بو هلسهنگاندنی " راستی روالهتی- الصدق الخارجی" خراوته بهر دست شارهزایانی بوارمکه و هموار کراو متوه لهسهر رای نهوان و، هاوریکی ناوکی پرسیار نامهیهکه له ریگهی هاوکولگهی پهیمندی پیرسونه پشتر است کراو متوه. ههروهه نهلفا کرونباخ بهکار هاتوه بو دلنیا بونوه له جیگیری پرسیار نامهیهکه. توئزمر بو شروفهی داتای توئزینهوکه پشتی بهستوه به کهرسته ناماریهکانی و هک، ناوهدنی ژمیرهی و لادانی پیومری. له نهجی توئزینهوکه بوی دهر کهرتوه که کارایی و همماهنگی خیزان و باخچهی مندالان له بههیز کردنی ناسایشی دهر وونی مندالدا له ناستیکی ناوهدن دایه و، له ههس ناستی رولی خیزان، باخچهی مندالان و رولی ماموستای باخچه، ناستهنگی زور و گرنه هیه و، توئزمر گرنهترین راسپاردهکانی توئزینهوکه بریتیه له، روشنیبر کردنی دایکان و باوکان لهسهر گرنهگی رولیان و گرنهگی ناسایشی دهر وونی مندال و راهینانی ماموستایانی باخچه لهسهر چوئیهتی بههیز کردنی ناسایشی دهر وونی مندال و گرنهگی ههبوونی توئزمری دهر وونی له باخچهکانی مندالاندا.

بهشی سینیهم

1- ریبازی توئزینهوکه: لیرهدا توئزمر ههستاه به ههلبزار دنی ریبازی پهسنی پهیمندی، که لهگهل سروشت و نهجمهکانی توئزینهوکه گونجاوه.

2- کومهلگهی توئزینهوکه: بریتیه له سهسرهجم نهومندالانی باخچه له شاری سلیمانی، بو ههردو رهگزی (نیر و می)، که ژمارهیان (12783) منداله.

3- نمونهی توئزینهوکه: بریتیه له بهشیک لهو کومهلگهی که خهسلهتیکهی هاوبهشی تیدایه و نوینهاریهتی کومهلگهکه دهکات، نمونهی نه توئزینهوکه به شیوهیهکی ههسرههکی ههلبزیر در اوه، پیکدیت له دایکان و باوکانی مندالانی باخچه له شاری سلیمانی. توئزمر (650) فورمی بهشیوهی راستهوخو دابهشکردوه بهسهر باخچهکانی سنووری توئزینهوکه، لهو ژمارهیه (422) فورمی گهراو متوه، که (17) فورم بههوی کهموکورتی له زانیاریهکاندا لایرا، له نهجمادا (405) فورم ماومتهوه، ههروهه (155) فورمی بهشیوهی نونلاین و مرگیر او متوه بهم شیوهیه کوی گشتی فورمهکانی نمونهی توئزینهوکه (560) فورمه.

4- ناماده کردنی نامرزی توئزینهوکه: له پیناوه به دهستهینانی نامانجهکانی توئزینهوکه، توئزمران بو کورکرنهوی زانیاری و ناماده کردنی نامرزی توئزینهوکه و به سود و مرگرتن له توئزینهوکانی پینشو، و ههروهه خویندنهوی چهند سهسرهچاوهی زانستی پهیمندیبار به گوراو مکانی توئزینهوکه، توئزمران پیورهیکی نامادهکرد که خوی له دوو تهومری سهسرهکیدا دهپینتیهوه.

تهومری یهکهه: گونجانی دهر وونی

تهومری دووه: گونجانی کومه لایهتی

توئزمران بو ناماده کردنی برههکانی نه تهومرانه و دروست کردنی پیورهکه به گشتی سوودی له نهدهبیاتی پهیمندیبار و توئزینهوکانی پینشو و مرگرتوه و ژمارهیهکی له برههکانی له لایهن توئزمرانهوه داربزر اوه. برههکانی تری پیورهکه له ههس یهکه له توئزینهوکانی (محرز، 2003؛ هین، 2022؛ هسزیم، 2022) و مرگیر اوه. به جوریک برههکانی تهومری دهر وونی پیکدیت له (24) برگه و ههسچی برههکانی تهومری کومه لایهتیهسه ژمارهیان (24) برگهیه.

5- راستیتی نامرزی توئزینهوکه: بو دیاری کردنی راستی روالهتی پیورهکه که له (49) برگه پیکهاتوو برههکانی نه رینی و نه رینی بوون، توئزمر ههستا به دابهشکردنی پیورهکه بهسهر کومهلگهی له پسپورانی پهرومدهیی و دهر وونی و زمانهوانی که ژمارهیان (13) شارهزا بو، داوایان لیکرا سهسرنجی خویندنه سهارهت به گونجاوی برههکان و بژاردهکانی پیورهکه بهخهه روو، ههس گوراوکار یهکه به باشی دهزائن پینشینیاری بکهن، دوا و مرگرتنهوه میان توئزمر تاقیکردنهوی (کای²) بهکار هینا، به نهری نازادی (1) و ناستی بهلگهداری (0.05). بههه (کای²) خستهیی بریتیه له (3.84) و بچوکره له بههه (کای²) ههس مارکراوی سهسرهجم برههکان جگه له برهگی ژماره (18)، بویه برههکه له پیورهکه لایرا، و هک له خستهی ژماره (1) دا روونکراو متوه، نهههش واتای بوونی بهکهلکی پیورهکه دهگهیهنیت بهشیوهیهکی گشتی:

خشته‌ی (1) نه‌نجامی تاقیکردنه‌وه‌ی (کا²) بۆ راستگۆیی پیوه‌ر

ناستی به‌لگه‌دار	به‌های کا		رێژه‌ی راستگۆیی ده‌ره‌یه‌	نه‌گونجاو		گونجاوه		ژماره‌ی بره‌گه	بره‌گه‌کان
	خشته‌یی	هه‌ژماره‌ی کراوه		رێژه‌ی سه‌د	ژماره‌ی پسته‌پور	رێژه‌ی سه‌د	ژماره‌ی پسته‌پور		
به‌لگه‌داره	3.84	13	96%	0%	0	100%	13	30	10,16,17,19,20,21,23,24,25, 29,30,31,33,35,36,37,38,41, 42,44,45,46,47, 48,49
به‌لگه‌داره	3.84	9.30		8%	1	92%	12	16	5,6,12,13,14,15,22,28,32,34, 39,40,43
به‌لگه‌داره	3.84	6.23		15%	2	85%	11	2	9,11
به‌لگه‌دار نییه	3.84	3.76		23%	3	77%	10	1	18

6- جینگیری نامرازی توێژینه‌وه‌که

به‌یه‌کیکه له‌خه‌سه‌ته‌هه‌ بنه‌ره‌تییه‌کانی نامرازی توێژینه‌وه‌ دادنه‌رنیت، بۆ دلنیاپوون له‌ بوونی خه‌سه‌ته‌ی جینگیری به‌ر له‌وه‌ی نامرازه‌که پراکتیزه و جیه‌جی بکریت (بۆکانی، 156:2020) توێژه‌ر بۆ ده‌ره‌ینانی جینگیری نامرازی توێژینه‌وه‌که ریگای دابه‌شکردنی نیوه‌یی به‌کاره‌یناوه.

1. ریگای به‌شکردنی نیوه‌یی (التجزئة النصفية): توێژه‌ران ریگای به‌شکردنی نیوه‌ی (التجزئة النصفية) بیان به‌کاره‌یناوه، که‌یه‌کیکه له‌ریگاکانی ده‌ره‌ینانی جینگیری و تبه‌یدا بره‌گه‌کان دابه‌شده‌کرین بو دوو به‌شی یه‌کسان، یان دابه‌ش ده‌کرین بۆ بره‌گه‌ی (تاک) و (جووت)، بۆ ئه‌وه‌ مه‌سه‌له‌ش توێژه‌ران فۆرمی توێژینه‌وه‌که‌یان دابه‌ش کرد به‌سه‌ر (40) دایک و باوکی منداڵانی باخچه‌دا، که‌به‌شیک بوون له‌کۆمه‌لگه‌ی توێژینه‌وه‌که، دواتر له‌ریگه‌ی په‌یوه‌ندی (سپیره‌مان-براون) هوه‌ په‌یوه‌ندی نیوان (24) بره‌گه‌ی تاکي نمونه‌ی راپرسیه‌که و (24) بره‌گه‌ی جووتي نمونه‌ی راپرسیه‌که‌ی ده‌ست نیشان کرا، ده‌رکه‌وت که‌هاوکۆله‌ی په‌یوه‌ندی (سپیره‌مان-براون) بریتیه‌ی له‌ (0.85). ئه‌مه‌ش مانای جینگیری پیوه‌ر که‌ ده‌گه‌یه‌نیت و هه‌ک له‌خشته‌ی ژماره (2) دا ئاماژه‌ی پێدراوه.

خشته‌ی (2) ده‌ره‌ینانی جینگیری نامرازی توێژینه‌وه‌که به‌ریگای دووباره جیه‌جیکردنه‌وه

هواکۆله‌ی سپیره‌مان- براون	نمونه‌ی توێژینه‌وه	ژماره‌ی بره‌گه	جی به‌جیکردن
0.842	40	24	تاک
	40	24	جووت

2. ریگای نه‌لفاکرونباخ : توێژه‌ر بۆ ده‌ره‌ینانی جینگیری پیوه‌ر که‌ ریگای نه‌لفا-کرونباخ به‌کاره‌ینا، که‌یه‌کیکه له‌ریگاکانی ده‌ست‌نیشانکردنی جینگیری ناوه‌کی، پاش جیه‌جیکردنی پیوانه‌که ده‌رکه‌وت به‌های نه‌لفا کرونباخ بریتیه‌ی له‌ (0.85)، ئه‌مه‌ش واتای جینگیرییه‌کی گونجاو و باش ده‌دات.

7- نهجامدانی تویرینهوه

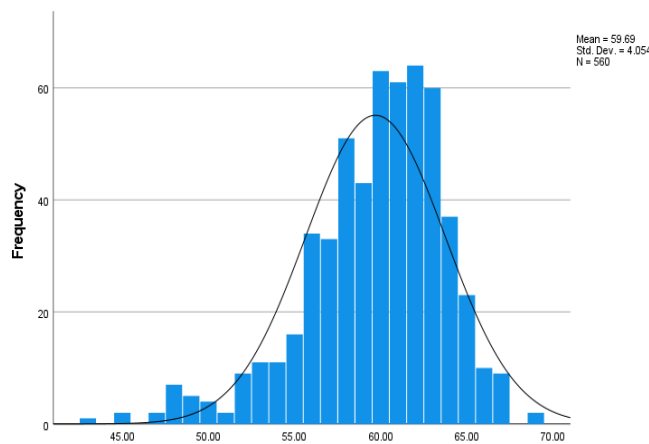
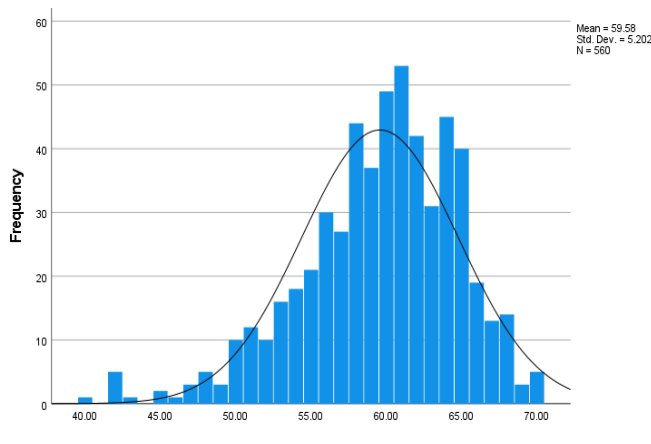
دوای نهوهی پیوهری تویرینهوهکه جیگیری و راستگوی و هیزی جیاکاری بو نهجامدرا، تویرهران ههستان به نهجامدانی تویرینهوهکه به شیوهی کوتایی به دابهشکردنی فورمی کوتایی تویرینهوهکه، تویرهران (650) فورمی بهسهر باخچهکانی مندالانی نمونهی تویرینهوهکه دابهشکرد، له ماوهی (15) رۆژ دا له ریکهوتی (2025/4/6) بو (2025/4/20).

بهشی چوارهم: خستنهرووی نهجامهکانی تویرینهوهکه

- دابهشبوونی نمره ی پیوههکانی تویرینهوهکه

بهمههستی زانیینی دابهشبوونی نمونهی تویرینهوهکه تا نهوه روونیکهینهوه که دابهشبوونی نمونهی تویرینهوهکه له دۆخیکی ئاسایدايه یان دابهشبوونی نمونهکه ناساییه، بهسهرنجدان له نهجامهکانی خوارموه دهرکهوت که:

پیوهری رۆلی خیزان له گونجانی دهروونی دا به ناوهندی ژمیرهیی (59.69) و بهراوردی مهوادی راستهقینه (44-69) به مهوادی کردهیی (43-69) و بههای بهلگهداری (0.000) نهوه دهردهخات که دابهشبوونی نمونهی تویرینهوهکه ناساییه، نههمش بهو مانایه دیت که رادهی بلاوی ههیه لهنتوان دابهشبوونی نمونهکهدا، بهههمان شیوه پیوهری رۆلی خیزان له گونجانی کۆمه‌لایهتی ناوهندی ژمیرهیی (59.58) و بهراوردی مهوادی راستهقینه (40-70) به مهوادی کردهیی (40-70) و بههای بهلگهداری (0.000) دهردهکهوت که دابهشبوونی نمونهی تویرینهوهکه ناساییه. نههم نهجامهش نهوه دهردهخات که داتاکانی نمونهی تویرینهوهکه (Non parametric)، بهرای تویرهران نههمش دهگهرینهوه بو هاوشیوهیی له وه‌لامی زورینهی نمونهی تویرینهوهکه که له نهجامدا ناساییبوونیک له دابهشبوونی نمونهکهدا هاتوته ئارا وهک له شیوهی ژماره (1) و ژماره (2) دا خراوته روو، نههمش رینگه به تویرهران دهدات لهپیناو وردی و خستنهرووی نهجامهکانی تویرینهوهکه پشت به هاوکۆله ئاماریهکانی ناپارامتریک بههستتیت، بروانه خستهی (3).

شیوهی (2) دابهشبوونی نمونهکه بو گۆراوی گونجانی کۆمه‌لایهتی

شیوهی (1) دابهشبوونی نمونهکه بو گۆراوی گونجانی دهروونی

خستهی (3) تاقیکردنهوهی دابهشبوونی نمونهکه

بههای بهلگهداری	مهوادی کردهیی	مهوادی راستهقینه	لادانی پیوهری	ناوهنده ژمیرهیی	پیوهر
0.000	43-69	44-69	4.05	59.69	گونجانی دهروونی
0.000	40-70	40-70	5.20	59.58	گونجانی کۆمه‌لایهتی

نامانجی یه کهم: زانینی جیاوازی رۆلی خیزان له گونجانی دهررونی مندالان به پینی گۆراوه کانی (ناستی نابوری، پروانامه، ریزبهندی مندال)

1- ناستی نابوری

بۆ زانینی جیاوازی رۆلی خیزان له گونجانی دهررونی مندالانی باخچه گۆراوی ناستی نابوری پشت به تاقیکردنهوی تاقیکردنهوی (کروسکال واللیس - Kruskal-Wallis H) بهستراوه، به پینی به هاکانی (Kruskal-Wallis H) (13.007) و به های به لگه داری (0.001) به نمره ی نازادی (2)، نهوه دهردهخات که جیاوازی ههیه له رۆلی خیزان له گونجانی دهررونی مندالانی باخچه به پینی گۆراوی ناستی نابوری (خراب مامناوهند و زۆر باش)، پروانه خشتهی (4).

خشتهی (4) زانینی جیاوازی رۆلی خیزان له گونجانی دهررونی مندالان به پینی گۆراوه کانی ناستی نابوری

به های به لگه داری	نمره ی نازادی	Kruskal-Wallis H	ناوهند	دووباره	ناستی نابوری
0.001	2	13.007	164.44	16	خراب
			278.35	475	مامناوهند
			322.25	69	زۆر باش

بۆ زانینی جیاوازی رۆلی خیزان له گونجانی دهررونی به پینی گۆراوی ناستی نابوری پشت به (جوتکردنی گۆراوهکان) (Pairwise Comparison) بهستراوه، بهو پینی که به های به لگه داری گونجاو (Adj. Sig) نیاوان گۆراوی ناستی نابوری بۆ (خراب - مامناوهند) (0.005) و ههروهها به های به لگه داری ناستی نابوری (خراب - زۆر باش) (0.000) له ناستی به لگه داریدان و بهرچاون، نه مهش نهوه دهردهخات که جیاوازی به که له نیاوان خراب له گه ل مامناوهند و زۆر باشدایه، به لام به های به لگه داری (مامناوهند - زۆر باش) (0.035) له ناستی به لگه داریدا نین، بهو پینی به های به لگه داری به که ی گهورتره له (0.05)، بهم نهجامه دهردهکهوت که نهو خیزانانیه که ناستی نابوریان خرابه جیاوازی له گونجانی دهررونی مندالهکانیان به بهرورد بهو مندالانیه که له خیزانیکدا دهژین که ناستی نابوریان مامناوهند یان له ناستیکی باشدایهو به مانایهکی تر، ناستی نابوری خیزان کاریگری ههبووه له سهر گونجانی مندال نه مهش به جۆریک بووه که نهو خیزانانیه که ناستی نابوریان مامناوهند یان زۆر باش بووه، مندالهکانیان گونجانیکی دهررونی باشترین ههبووه به بهرورد به مندالی نهو خیزانانیه که ناستی نابوریان خراب بووه پروانه خشتهی (5).

خشتهی (5) زانینی جیاوازی رۆلی خیزان له گونجانی دهررونی مندالان به پینی گۆراوه کانی ناستی نابوری

بار	به های به لگه داری (Adj. Sig)	گۆراوهکان
بهرچاوه	0.005	خراب-مامناوهند
بهرچاوه	0.000	خراب-زۆر باش
نامینیت	0.035	مامناوهند-زۆر باش

2- پروانامه

بۆ زانینی جیاوازی رۆلی خیزان له گونجانی دهررونی مندالانی باخچه گۆراوی پروانامه پشت به تاقیکردنهوی تاقیکردنهوی (کروسکال واللیس - Kruskal-Wallis H) بهستراوه، به پینی به هاکانی (Kruskal-Wallis H) (13.007) به های به لگه داری (0.001) به نمره ی نازادی (6)، نهوه دهردهخات که جیاوازی ههیه له رۆلی خیزان له گونجانی دهررونی مندالانی باخچه به پینی گۆراوی پروانامه (بی پروانامه، بنهرتی، نامادهی، دیپلوم، به کالتوریوس، ماستر، دکتورا)، پروانه خشتهی (6).

خشته‌ی (6) زانینی جیاوازی رۆلی خیزان له‌گونجانی ده‌روونی مندالان به‌پینی گۆراوه‌کانی ناستی پروانامه

به‌های به‌لگه‌داری	نمره‌ی نازادی	Kruskal-Wallis H	ناوهند	دوو‌باره	ناستی پروانامه
0.001	6	23.211	183.42	12	بئ پروانامه
			184.44	31	بنه‌رته‌ی
			295.41	89	ناماده‌یی
			276.90	128	دیپلۆم
			282.03	254	به‌که‌لۆریۆس
			340.30	27	ماسته‌ر
			347.53	19	دکتۆرا

بۆ زانینی جیاوازی رۆلی خیزان له‌گونجانی ده‌روونی مندالانی باخچه به‌پینی گۆراوی پروانامه پشت به (جوتکردنی گۆراوه‌کان)، به‌سترا، له‌ئنجام‌ده‌رده‌که‌ه‌وت که جیاوازیه‌که له‌نیوان پروانامه‌ی بنه‌رته‌یی له‌گه‌ل پروانامه‌کانی (به‌که‌لۆریۆس، ناماده‌یی، ماسته‌ر و دکتۆرا) به‌و پینیه‌ی که به‌های به‌لگه‌داری بیان (Adj. Sig) بچو‌کتره له (0.001) باریان به‌رچاوه (واتا جیاوازی)، سه‌بارت به‌ ناسته‌کانی تری تری پروانامه، به‌و پینیه‌ی که به‌های به‌لگه‌داری بیان گه‌وره‌تره له ناستی به‌لگه‌داری (0.05) باریان به‌رچاوه نامینیت (واتا جیاوازی)، له‌به‌رئوه هیچ جو‌ره جیاوازیه‌که به‌دیناکریت، ئه‌و خیزانه‌ی که ناستی پروانامه‌یان بریتیبوه له (به‌که‌لۆریۆس، ناماده‌یی، ماسته‌ر و دکتۆرا) مندالاکاتیان گونجانی ده‌روونی باشتریان بووه به‌راورد به‌ مندالی ئه‌و خیزانانه‌ی که ناستی پروانامه‌یان بنه‌رته‌ی بووه.. پروانه خشته‌ی (7) :

خشته‌ی (7) زانینی جیاوازی رۆلی خیزان له‌گونجانی ده‌روونی مندالان به‌پینی گۆراوه‌کانی ناستی پروانامه

گۆراوه‌کان	به‌های به‌لگه‌داری (Adj. Sig)	بار
بئ پروانامه-بنه‌رته‌ی	1.000	نامینیت
بئ پروانامه-دیپلۆم	1.000	نامینیت
بئ پروانامه-به‌که‌لۆریۆس	0.806	نامینیت
بئ پروانامه-ناماده‌یی	0.501	نامینیت
بئ پروانامه-ماسته‌ر	0.106	نامینیت
بئ پروانامه-دکتۆرا	0.121	نامینیت
بنه‌رته‌ی-دیپلۆم	0.087	نامینیت
بنه‌رته‌ی-به‌که‌لۆریۆس	0.031	به‌رچاوه
بنه‌رته‌ی-ناماده‌یی	0.020	به‌رچاوه
بنه‌رته‌ی-ماسته‌ر	0.005	به‌رچاوه
بنه‌رته‌ی-دکتۆرا	0.011	به‌رچاوه
دیپلۆم-به‌که‌لۆریۆس	1.000	نامینیت
دیپلۆم-ناماده‌یی	1.000	نامینیت
دیپلۆم-ماسته‌ر	1.000	نامینیت
دیپلۆم-دکتۆرا	1.000	نامینیت
به‌که‌لۆریۆس-ناماده‌یی	1.000	نامینیت
به‌که‌لۆریۆس-ماسته‌ر	1.000	نامینیت
به‌که‌لۆریۆس-دکتۆرا	1.000	نامینیت
ناماده‌یی-ماسته‌ر	1.000	نامینیت
ناماده‌یی-دکتۆرا	1.000	نامینیت
ماسته‌ر-دکتۆرا	1.000	نامینیت

3-ريزبهندی مندال

بۆ زانینی جیاوازی رۆلی خیزان له گونجانی دهرروونی مندالانی باخچه گۆراوی ریزبهندی مندال پشت به تاقیکردنهوی (کروسکال والیس - **Kruskal-Wallis H**) بهستراره، به پنی بههای (9.414) (**Kruskal-Wallis H**) بههای بهلگهداری (0.001) به نمره نازادی (2)، ئهوه دهردهخات که جیاوازی بوونی ههیه له رۆلی خیزان له گونجانی دهرروونی مندالانی باخچه بهپینی گۆراوی ریزبهندی مندال (یهکهم، ناوهند، کوتا)، بروانه خشتهی (8).

خشتهی (8) زانینی جیاوازی رۆلی خیزان لهگونجانی دهرروونی مندالان بهپینی گۆراوهکانی ریزبهندی له دایکیبون

ریزبهندی له دایکیبون مندال	دووباره	ناوهند	Kruskal- Wallis H	نمره نازادی	بههای بهلگهداری
یهکهم	294	298.13	9.414	2	0.009
ناوهند	106	243.80			
کوتا	160	272.42			

بۆ زانینی جیاوازی رۆلی خیزان له گونجانی دهرروونی مندالانی باخچه بهپینی گۆراوی ریزبهندی مندال پشت به هاوکۆلهی (جوتکردنی گۆراوهکان) بهسترا، له ئهجامدا دهردهکهویتی بهو پیهی که بههای بهلگهداری (**Adj. Sig**) نێوان گۆراوی ریزبهندی مندال بۆ (ناوهند - یهکهم) (0.009) بهلگهداره و باری بهرچاوه، کهواته رۆلی خیزان جیاوازه له گونجانی دهرروونی مندالانی یهکهم و مندالی ناوهند، واته منداله یهکهمهکان نمرهیهکی بهرزتری گونجانی دهرروونیان ههیه بهراورد به مندالانی ناوهند بروانه خشتهی (9).

خشتهی (9) زانینی جیاوازی رۆلی خیزان لهگونجانی دهرروونی مندالان بهپینی گۆراوهکانی ریزبهندی له دایکیبون

گۆراوهکان	بههای بهلگهداری (Adj. Sig)	بار
ناوهند-کوتا	0.469	نامینیت
ناوهند-یهکهم	0.009	بهرچاو
کوتا-یهکهم	0.314	نامینیت

نامانجی دووهم : زانینی جیاوازی رۆلی خیزان لهگونجانی کۆمه لایهتی مندالان بهپینی گۆراوهکانی (ناستی نابوری، پروانامه، ریزبهندی مندال)

1- ناستی نابوری

بۆ زانینی جیاوازی رۆلی خیزان له گونجانی کۆمه لایهتی مندالانی باخچه له گۆراوی ناستی نابوری پشت به تاقیکردنهوی تاقیکردنهوی (کروسکال والیس - **Kruskal-Wallis H**) بهستراوه، بهو پیهی که بههای (4.752) (**Kruskal-Wallis H**) بههای بهلگهداری (0.093) به نمره نازادی (2)، ئهوه دهردهخات که جیاوازی نیه له رۆلی خیزان له گونجانی کۆمه لایهتی مندالانی باخچه بهپینی گۆراوی ناستی نابوری (خراب مامناوهند و زۆر باش)، کهواته ناستی نابوری خیزان رۆلی نیه لهسهه گونجانی کۆمه لایهتی لای مندالانی باخچه بروانه خشتهی (10).

خشتهی (10) زانینی جیاوازی رۆلی خیزان لهگونجانی کۆمه لایهتی مندالان بهپینی گۆراوهکانی ناستی نابوری

ناستی نابوری	دووباره	ناوهرسته	Kruskal- Wallis H	نمره نازادی	بههای بهلگهداری
خراب	16	240.81	4.752	2	0.093
مامناوهند	475	276.55			
زۆر باش	69	316.87			

2- پروانامه

بۆ زانیی جیاوازی رۆلی خیزان له گونجانی کۆمه‌لایه‌تی مندالانی باخچه گۆراوی پروانامه پشت به تاقیکردنوه‌ی (کروسکال والیس - Kruskal-Wallis H) به‌ستراوه، به‌په‌ی که به‌های (24.054) (Kruskal-Wallis H) و به‌های به‌گه‌داری (0.001) به‌نمره‌ی ئازادی (6)، ئه‌وه دهرده‌مخات که جیاوازی هه‌یه له رۆلی خیزان له گونجانی کۆمه‌لایه‌تی مندالانی باخچه به‌په‌ی گۆراوی پروانامه (بی پروانامه، به‌نهره‌تی، ئاماده‌یی، دیپلۆم، به‌کالۆریۆس، ماستهر، دکتورا)، بروانه خشته‌ی (11).

خشته‌ی (11) زانیی جیاوازی رۆلی خیزان له‌گونجانی کۆمه‌لایه‌تی مندالان به‌په‌ی گۆراوه‌کانی ناستی پروانامه

ناستی پروانامه	دوو‌باره	ناوه‌ند	Kruskal-Wallis H	نمره‌ی ئازادی	به‌های به‌گه‌داری
بی پروانامه	12	229.50	24.054	6	0.001
به‌نهره‌تی	31	168.81			
ئاماده‌یی	89	282.70			
دیپلۆم	128	278.86			
به‌کالۆریۆس	254	283.95			
ماستهر	27	323.54			
دکتورا	19	371.05			

بۆ زانیی جیاوازی رۆلی خیزان له گونجانی کۆمه‌لایه‌تی مندالانی باخچه به‌په‌ی گۆراوی پروانامه پشت به (جوتکردنی گۆراوه‌کان) به‌ستراوه، دهرده‌که‌یه‌ت که جیاوازی‌یه‌که له نێوان پروانامه‌ی به‌نهره‌تییه له‌گه‌ل پروانامه‌کانی (به‌کالۆریۆس، ئاماده‌یی، ماستهر و دکتورا) به‌په‌ی که به‌های به‌گه‌داری‌یه‌کان بچوکتهر له (0.001) باریان به‌رچاوه، به‌لام زانیی جیاوازی له‌نێوان گۆراوه‌کانی تری پروانامه‌دا، به‌په‌ی که به‌های به‌گه‌داری‌یه‌کان گه‌م‌رته‌ر له ناستی به‌گه‌داری (0.05) باریان به‌رچاوه نامینیت و هه‌یج چۆره جیاوازی‌یه‌که به‌دیناکریت، که‌واته ئه‌وه خیزانانه‌ی که باوانیان پروانامه‌کانیان به‌نهره‌تییه رۆلیان جیاوازه به به‌راورد به‌ مندالانه‌ی که باوانیان هه‌لگری پروانامه‌ی به‌رزتره له پروانامه‌ی به‌نهره‌تی، به مانایه‌کی تر ئه‌وه خیزانه‌ی که ناستی پروانامه‌یان بریتیبوه له (ئاماده‌یی، دیپلۆم، به‌کالۆریۆس، ماستهر و دکتورا) منداله‌کانیان گونجانی کۆمه‌لایه‌تیان باشت‌ر بووه به‌راورد به مندالی ئه‌وه خیزانانه‌ی که ناستی پروانامه‌یان به‌نهره‌تی. بروانه خشته‌ی (12).

خشته‌ی (12) زانیی جیاوازی رۆلی خیزان له‌گونجانی کۆمه‌لایه‌تی مندالان به‌په‌ی گۆراوه‌کانی ناستی پروانامه

گۆراوه‌کان	به‌های به‌گه‌داری (Adj. Sig)	بار
به‌نهره‌تی-بی پروانامه	1.000	نامینیت
به‌نهره‌تی-دیپلۆم	0.014	به‌رچاوه
به‌نهره‌تی-ئاماده‌یی	0.015	به‌رچاوه
به‌نهره‌تی-به‌کالۆریۆس	0.004	به‌رچاوه
به‌نهره‌تی-ماستهر	0.006	به‌رچاوه
به‌نهره‌تی-دکتورا	0.000	به‌رچاوه
بی پروانامه-دیپلۆم	1.000	نامینیت
بی پروانامه-ئاماده‌یی	1.000	نامینیت
بی پروانامه-به‌کالۆریۆس	1.000	نامینیت
بی پروانامه-ماستهر	0.967	نامینیت
بی پروانامه-دکتورا	0.157	نامینیت
دیپلۆم-ئاماده‌یی	1.000	نامینیت
دیپلۆم-به‌کالۆریۆس	1.000	نامینیت
دیپلۆم-ماستهر	1.000	نامینیت
دیپلۆم-دکتورا	0.423	نامینیت

نامینیت	1.000	نامادهی-بهکلهلوریوس
نامینیت	1.000	نامادهی-ماستر
نامینیت	0.637	نامادهی-دکتورا
نامینیت	1.000	بهکلهلوریوس-ماستر
نامینیت	0.489	بهکلهلوریوس-دکتورا
نامینیت	1.000	ماستر-دکتورا

3- ریزبندی مندال

بۆ زانینی جیاوازی رۆلی خیزان له گونجانی کۆمه‌لایه‌تی مندالانی باخچه گۆراوی ریزبندی مندال پشت به تاقیکردنه‌وه‌ی تاقیکردنه‌وه‌ی (کروسکال والیس - Kruskal-Wallis H) به‌ستراوه، به‌ پێیه‌ی که به‌های (0.992) (Kruskal-Wallis H) به‌های به‌لگه‌داری (0.609) به‌ نمره‌ی نازادی (2)، ئه‌وه دهرده‌خات که جیاوازی نیه له رۆلی خیزان له گونجانی کۆمه‌لایه‌تی مندالانی باخچه به‌پێی گۆراوی ریزبندی مندال (به‌کهم، ناوه‌ند، کوتا)، که‌واته خیزان رۆلی نیه له گونجانی کۆمه‌لایه‌تی مندالانی باخچه به‌ پێی ریزبندی منداله‌کانیان ب‌روانه‌ خسته‌ی (13).

خسته‌ی (13) زانینی جیاوازی رۆلی خیزان له‌گونجانی کۆمه‌لایه‌تی مندالان به‌پێی گۆراوه‌کانی ناستی ریزبندی مندال

ریزبندی له‌دایکبوونی مندال	دووباره	ناوه‌ند	Kruskal-Wallis H	نمره‌ی نازادی	به‌های به‌لگه‌داری
به‌کهم	294	280.65	0.992	2	0.609
ناوه‌ند	106	268.22			
کوتا	160	288.36			

نامانجی سینیهم : زانینی بوونی په‌یوه‌ندی له‌نیوان گونجانی ده‌روونی و گونجانی کۆمه‌لایه‌تی لای نمونه‌ی توێژینه‌وه‌که:

بۆ دهرخستنی بوونی په‌یوه‌ندی له‌ نیوان رۆلی خیزان و گونجانی ده‌روونی و کۆمه‌لایه‌تی پشت به‌ هاوکۆله‌ی په‌یوه‌ندی (سپیرمان Spearman's rho) به‌ستراوه، به‌ پێیه‌ی که هاوکۆله‌ی په‌یوه‌ندی سپیرمان (**0.635). به‌های به‌لگه‌داری (0.000)، ئه‌مه‌ش ئه‌وه دهرده‌خات که په‌یوه‌ندی به‌هێز هه‌یه له‌ نیوان گونجانی ده‌روونی و گونجانی کۆمه‌لایه‌تی لای نمونه‌ی توێژینه‌وه‌که له‌سه‌ر ناستی به‌لگه‌داری (0.01) ئه‌مه‌ش ئه‌وه راستیه دهرده‌خات که خیزان رۆلیکی ته‌واوکاری هه‌یه و کاتیک خیزان له‌رووی ده‌روونییه‌وه منداله‌کانی به‌باشی په‌روم‌ده بکات ئه‌وا کاربگه‌ریه‌کی راسته‌وانه‌ی هه‌یه له‌سه‌ر گونجانی کۆمه‌لایه‌تی منداله‌که، هه‌روه‌ها به‌ پێچه‌وانه‌وه، ب‌روانه‌ خسته‌ی (14).

خسته‌ی (14) په‌یوه‌ندی رۆلی خیزان له‌ گونجانی ده‌روونی و گونجانی کۆمه‌لایه‌تی

گۆراو	سپیرمان (Spearman's rho)	به‌های به‌لگه‌داری
گونجانی ده‌روونی	.635**	0.000
گونجانی کۆمه‌لایه‌تی		
** گوزارشته له بوونی په‌یوه‌ندی له‌سه‌ر ناستی به‌لگه‌داری (0.01)		

دوره نهجانه كان

له كوتايي تويژينهوه كه دا تويژمران گهشت به ثم دهر نهجانه هي خوار هوه

- 1- مندالی نهو خيزانانه هي كه ناستي نابووريان باشه يان مامناوهنده گونجاني دهر ونيان باشتره به بهر اورد بهو مندالانه هي كه خيزانه كانيان ناستي نابووريان خراپه.
- 2- نهو مندالانه هي كه دايك و باوكيان ناستي پروانامه هي دكتورا، ماستر، باكالوريوس يان ناماده بين هميه ناستي گونجاني دهر ونيان بهر زتره به بهر اورد بهو مندالانه هي كه دايك و باوكيان ناستي پروانامه هي بنهر متيان هميه، جگه لهو ناسته جياوازي ناماري بهلگهدار له نيوان ناسته كانی تری پروانامه دا نيبه.
- 3- جياوازي هميه له نيوان گونجاني دهر ونيان مندالانه هي نمونه هي تويژينهوه كه دا به گويزه هي ريز بهندي له دايك بوني مندالان، به جوريك منداله يه كه مه كان نمره هي گونجاني دهر ونيان بهر زتره بهر اورد به مندالانه ناوهند، جگه لهمه جياوازي بهر چاو نيبه له نيوان ناسته كانی تر.
- 4- ناستي نابووري خيزان كار يگهري بهر چاوي نيبه له سر گونجاني كومه لايمته نمونه هي تويژينهوه كه.
- 5- نهو مندالانه هي كه دايك و باوكيان ناستي پروانامه هي دكتورا، ماستر، باكالوريوس يان ناماده بين هميه ناستي گونجاني كومه لايمتيان بهر زتره به بهر اورد بهو مندالانه هي كه دايك و باوكيان ناستي پروانامه هي بنهر متيان هميه، جگه لهو ناسته جياوازي ناماري بهلگهدار له نيوان ناسته كانی تری پروانامه دا نيبه.
- 6- ريز بهندي له دايك بوني كار يگهري له رووي ناماريه وه بهر چاوي نه بووه له سر ناستي گونجاني كومه لايمته مندالانه نمونه هي تويژينهوه كه.
- 7- رولي خيزان پهيوه نديهي كی نريني بهر چاوي هميه به گونجاني دهر ونيان و كومه لايمته نمونه هي تويژينهوه كه وه.

راسپارده كان

له ژير روشنايي نهجانه كانی تويژينهوه كه دا، تويژمر چهند راسپارده يه كه ده خاته روو:

- 1- نهجانداني كور و سيميناري زانستي و پهروم ده يي بو دايكان و باوكان، له پيناو بهر زكر دنه وه ناستي روشنبيري باوان و پيداني زانباري له سر گرنگيتي قوناغي مندالی له سر كه سيني تاك له نايينده دا.
- 2- كردنه هي ناوهندي راويژكاري دهر ونيان خيزاني بو پيشكه شکر دني راويژي پيوست به دايكان و باوكان و دستيو مرداني نريني پيوست له بارودوخه گرنگه كاندا.
- 3- به هيز كردني پهيوه ندي نيوان باوان و دامه زراوه پهروم ده يه كان بو باشتر كردني سه لاهمته دهر ونيان مندالان.

پيشنار ه كان

- 1- نهجانداني تويژينهوه كه له سر نمونه يه كي فراوانتر.
- 2- نهجانداني تويژينهوه كه بو هلسه نگاندي جياوازي گونجان له نيوان مندالانه تا قانه و مندالانه خاوهن خوشك و برا.
- 3- نهجانداني تويژينهوه كه به له بهر چاو گرنتي ناستي خوينه واري دايكان و باوكان به جيا.
- 4- نهجانداني تويژينهوه له سر رولي خيزان و كار يگهري له سر جوهره كانی ديكيه هي گونجاني مندال.

سهرچاوه كان

يهكهم: سهرچاوه كوردبييه كان

- بۆكانى، ساير. (2020). ميتودى تويزينهوهى زانستى. سلیمانی: چاپخانهى چوار چر.
- فهمی، موستفا. (2012). دموون دوستى: چهند ليكولينهويهك سهارمت به سايكولوژياى گونجان (سه لاه سه عدى، وهرگيران؛ چاپى يهكهم). ههولير: چاپخانهى نارين.
- محمد، كاژاو هادى. (2023). هوگرى سوزدارى و پهيوهندى به رهفتارى پيشت بهستويى و تيگهشتنى خود لاي مندا لاي باخچه له بيدى دايبكانهوه (ماسترنامه). زانكوى سلیمانی.
- محمهد، كوردستان عومر. (2013). خوگونجاندنى كومه لايهتى كوچبهرى كورد له ولاتى نهروپا (چاپى يهكهم). سلیمانی: چاپخانهى بينايى.

دووه: سهرچاوه عهرييه كان

- أحمد، كامل. (1999). الصحة النفسية والتوافق. (ط. 1). مركز اسكندرية للكتاب، مصر.
- أحمد، كامل. (2001). علم النفس الاجتماعي بين التنظير والتطبيق. الإسكندرية، مصر: مركز الكتاب.
- آل شهى، علي مانع. (2017). مفهوم الذات وعلاقته بمركز الضبط والتوافق النفسي والاجتماعي لدى طلاب المرحلة الثانوية بالقطاع الجنوبي بمنطقة نجران (دكتوراه). جامعة السودان للعلوم والتكنولوجيا كلية التربية، السودان.
- حسين، عبد الحسن و حسين، عبدالزهره عبدالميم. (2011)، التوافق النفسي والاجتماعي وعلاقته وبتقدير الذات لدى طلبه الكليه التربيه الرياضيه جامعه كربلا، مجله قادسيه لعلوم التربيه الرياضيه، المجلد(11)، العدد(3).
- الداھرى، صالح حسن. (2009). اساسيات التوافق انفسى، ط1، دار المعرفه الجامعيه، الاسكندريه
- ديار، حنان. (2021). دور الأسرة والمدرسة في رفع مستوى الصحة النفسية للطفل. مجلة الباحث في العلوم الإنسانية و الإجتماعية، 2(13)، 26-15.
- ربيع، م. ش. (2004). تاريخ علم النفس ومدارسه (ط. 1). القاهرة: دار غريب للطباعة والنشر والتوزيع.
- رسلان، شاهين. (2012)، الاسترخاء مفتاح الصحة النفسيه، ط1، دار غريب للطباعة والنشر.
- رشوان، حسين عبد الحميد. (2003)، الأسرة والمجتمع: دراسة في علم اجتماع الأسرة، مصر: مؤسسة شباب الجامعة.
- زهران، حامد عبدالسلام. (2005)، الصحة النفسيه و علاج النفسي. ط A عالم الكتب، القاهرة.
- السنهوري، أحمد محمد. (1994)، الخدمة الاجتماعية في مجال الأسرة والطفولة، مصر: مكتب المعارف الحديثه.
- الشخانبه، احمد عيد مطيع. (2010)، التكيف مع الضغوط النفسيه، دار الحامد للنشر والتوزيع، الجامعه الاردنيه، عمان-الاردن
- صفوت مختار، وفيق. (2001)، أبنائنا و صحتهم النفسيه، مصر: دار العلم و الثقافة.
- عدس، حمد عبد الرحيم. (2000)، تربية المراهقين، ط 1، الأردن: دار الفكر.
- العزة، سعيد حسني (2000)، الإرشاد الأسري نظرياته و أساليبه العلاجية، ط 1، الأردن: مكتب دار الثقافة للنشر و التوزيع.
- العلوي، آسيا عياد. (2017). المرونة النفسية وعلاقتها بالتوافق النفسي والاجتماعي لدى الطلبة في الأردن [رسالة ماجستير، جامعة عمان الأهلية].
- عوض، عباس محمود. (1989). الوجيه في الصحة النفسية. الإسكندرية: دار المعرفة الجامعية.
- فوجه بالحاج. (2011) التوافق النفسى الاجتماعى و علاقته بالدافعيه للتعليم لدى المراهق المتدرس فى التعليم الثانوي
- قوارح، محمد والهلي، مصباح. 2018. مستوى التوافق النفسى لدى التلاميذ ذوي الاحتياجات الخاصة. مجلة العلوم النفسية و التربويه، مج. 4، ع. 2، ص ص. 129-145.
- محرز، نجاح رمضان. (2003). أساليب المعاملة الوالديه وعلاقتها بتوافق الطفل الاجتماعي والشخصي في رياض الأطفال. مجلة جامعة دمشق - كلية التربية، 12(1).
- ناشف، هدى، محمود. (2006). الأسرة وتربية الطفل. عمان، الأردن: دار المسيرة للنشر والتوزيع.

- Ahmad, M., Parveen, A., & Noreen, H. (2021). IMPACT OF PARENTS' EDUCATION ON SOCIAL ADJUSTMENT OF SECONDARY LEVEL STUDENTS. *Pakistan Journal of Educational Research*, 4(4).
- Alexander, K. L., Entwisle, D. R., & Bedinger, S. D. (1994). When Expectations Work: Race and Socioeconomic Differences in School Performance. *Social Psychology Quarterly*, 57(4), 283–299. <https://doi.org/10.2307/2787156>
- Ansbacher, H. L., & Ansbacher, R. R. (Eds.). (1964). *The individual psychology of Alfred Adler* (pp. 52-53). HarperCollins.
- Barger, M. M., Kim, E. M., Kuncel, N. R., & Pomerantz, E. M. (2019). The relation between parents' involvement in children's schooling and children's adjustment: A meta-analysis. *Psychological bulletin*, 145(9), 855.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The journal of early adolescence*, 11(1), 56-95.
- Bradley, R. H., & Corwyn, R. F. (2002). Socioeconomic status and child development. *Annual review of psychology*, 53(2002), 371-399.
- Brooks-Gunn, J., & Duncan, G. J. (1997). The effects of poverty on children. *The future of children*, 55-71.
- Brooks-Gunn, J., Klebanov, P., Smith, J. R., & Lee, K. (2001). Effects of combining public assistance and employment on mothers and their young children. *Women & health*, 32(3), 179-210.
- Carneiro, P., Meghir, C., & Parey, M. (2013). Maternal education, home environments, and the development of children and adolescents. *Journal of the European Economic Association*, 11(suppl_1), 123-160.
- Davis-Kean, P. E. (2005). The influence of parent education and family income on child achievement: the indirect role of parental expectations and the home environment. *Journal of family psychology*, 19(2), 294.
- Gunnar, M., & Quevedo, K. (2007). The neurobiology of stress and development. *Annu. Rev. Psychol.*, 58(1), 145-173.
- Harding, J. F. (2015). Increases in maternal education and low-income children's cognitive and behavioral outcomes. *Developmental psychology*, 51(5), 583.
- Harris, J. R. (1998). *The nurture assumption: Why children turn out the way they do*. Free Press.
- Hosokawa, R., & Katsura, T. (2017). A longitudinal study of socioeconomic status, family processes, and child adjustment from preschool until early elementary school: the role of social competence. *Child and adolescent psychiatry and mental health*, 11, 1-28.
- Kanazawa, S. (2012). Intelligence, birth order, and family size. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(9), 1157-1164.
- Knafo, A., & Schwartz, S. H. (2004). Identity formation and parent-child value congruence in adolescence. *British journal of developmental psychology*, 22(3), 439-458.
- LaMonica, H. M., Loblay, V., Khan, Q., Hindmarsh, G., Song, Y. J., Ekambareshwar, M., & Hickie, I. B. (2025). Parental emotional adjustment as a primary target for parenting programs: a cross-sectional study. *BMC psychology*, 13(1), 601.

- Leman, K. (2009). *The birth order book: Why you are the way you are* (revised ed.). Baker Publishing Group.
- Maccoby, E. E. (1994). The role of parents in the socialization of children: An historical overview.
- Marano, K. (2017). An analysis of empirical validity of Alfred Adler's Theory of Birth Order. *Alétheia: Revista Académica de la Escuela de Postgrado de la Universidad Femenina del Sagrado Corazón-Unifé*, 2(1).
- Paulhus, D. L., Trapnell, P. D., & Chen, D. (1999). Birth order effects on personality and achievement within families. *Psychological Science*, 10(6), 482-488.
- Rohrer, J. M., Egloff, B., & Schmukle, S. C. (2015). Examining the effects of birth order on personality. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(46), 14224-14229.
- Shaffer, L. F., & Shoben Jr, E. J. (1956). *The psychology of adjustment*.
- Sheridan, S. M., Smith, T. E., Moorman Kim, E., Beretvas, S. N., & Park, S. (2019). A meta-analysis of family-school interventions and children's social-emotional functioning: Moderators and components of efficacy. *Review of Educational Research*, 89(2), 296-332.
- Simon, P., & Nader-Grosbois, N. (2021). Preschoolers' empathy profiles and their social adjustment. *Frontiers in Psychology*, 12, Article 782500.
- Sulloway, F. J. (1996). *Born to rebel: Birth order, family dynamics, and creative lives*. Pantheon Books
- Taraban, L., Shaw, D. S., Morris, P. A., & Mendelsohn, A. L. (2024). An exploration of the domain specificity of maternal sensitivity among a diverse sample in the infancy period: Unique paths to child outcomes. *Child development*, 95(1), e60-e73.
- Valiyamattam, G. J., & Gopal, D. V. (2013). Impact of the level of parental education on adolescent adjustment: A cross sectional study. *Indian Journal of Health and Wellbeing*, 4(1), 10.
- Wikle, J. S., Ackert, E., & Jensen, A. C. (2019). Companionship patterns and emotional states during social interactions for adolescents with and without siblings. *Journal of youth and adolescence*, 48(11), 2190-2206.
- Zimmer-Gembeck, M. J., Rudolph, J., Kerin, J., & Bohadana-Brown, G. (2022). Parent emotional regulation: A meta-analytic review of its association with parenting and child adjustment. *International Journal of Behavioral Development*, 46(1), 63-82.